

TOWARDS
TRANSPARENCY

BÁO CÁO NGHIÊN CỨU:

**THỰC TIỄN THỰC THI QUYỀN TIẾP CẬN
THÔNG TIN CỦA BÁO CHÍ TRONG PHÒNG
CHỐNG THAM NHŨNG TẠI VIỆT NAM**

Hà Nội, tháng 01 năm 2020

Nhóm nghiên cứu: Lê Văn Nghiêm- Mai Phan Lợi

Lời cảm ơn: Nghiên cứu này được thực hiện trong khuôn khổ dự án “*Tăng cường vai trò của báo chí trong phòng, chống tham nhũng ở Việt Nam*” do Đại sứ quán Đức tại Việt Nam tài trợ. Chúng tôi xin chân thành cảm ơn các cán bộ, chuyên gia và nhà báo đã tham gia và hỗ trợ quá trình thực hiện nghiên cứu. Các quan điểm thể hiện trong báo cáo này là quan điểm của nhóm nghiên cứu và không nhất thiết phản ánh quan điểm của nhà tài trợ.

© 2020 Bản quyền thuộc tổ chức Hướng tới Minh bạch. Bảo lưu mọi quyền.

MỤC LỤC

Phần I – GIỚI THIỆU	4
Phần II – THỰC TRẠNG TIẾP CẬN THÔNG TIN CỦA BÁO CHÍ TRONG PHÒNG, CHỐNG THAM NHŨNG NHỮNG NĂM GẦN ĐÂY	6
1. Quyền tiếp cận thông tin của báo chí theo quy định của pháp luật.....	6
2. Cơ hội và thách thức của báo chí trong tiếp cận thông tin	6
3. Phạm vi, phương pháp nghiên cứu	7
Phần III – NHỮNG PHÁT HIỆN CHÍNH CỦA NGHIÊN CỨU	9
MỤC 1 - Quy định của luật pháp	9
1.1. Hạn chế của Nghị định 09 về phát ngôn và cung cấp thông tin cho báo chí	9
1.2. Hạn chế của Luật Báo chí	9
1.3. Hạn chế của Luật Tiếp cận thông tin	9
1.4. Các hạn chế khác	10
MỤC 2 - Thực thi luật pháp	11
2.1 Chậm chạp, lúng túng, né tránh	11
2.2 Cung cấp thông tin không chính xác.....	13
2.3. Một số cơ quan nhà nước tự đặt ra quy định, thủ tục trái thẩm quyền	13
2.4. Lạm dụng dấu “Mật”	14
MỤC 3 - Kiến thức và kỹ năng của nhà báo điều tra	15
3.1. Nhận thức về quyền TCTT của báo chí được nâng cao	15
3.2. Nhà báo điều tra không chỉ sử dụng quy trình thông thường mà còn phải dùng cách tiếp cận đặc biệt	16
3.3. Nhà báo nữ làm điều tra.....	17
MỤC 4 - Vai trò của tập thể nhà báo (cơ quan báo chí, nhóm đồng nghiệp báo chí)	17
4.1. Nhóm nhà báo điều tra.....	17
4.2. Xây dựng phương án điều tra.....	18
MỤC 5 - Sự tác động của các bên liên quan	18
5.1. Các yếu tố ảnh hưởng đến hoạt động điều tra của báo chí.....	18
5.2. Can thiệp từ đồng nghiệp.....	19

MỤC 6 - Mạng xã hội và kỹ năng ứng dụng công nghệ của nhà báo.....	19
6.1. Nhà báo – công dân trên mạng xã hội.....	19
6.2. “Nguồn tin, nhà tư vấn, sợi dây kết nối”	20
Phần IV – KẾT LUẬN VÀ KHUYẾN NGHỊ	22
1. Đối với các cơ quan nhà nước.....	22
1.1. Sửa đổi Luật Báo chí 2016	22
1.2. Thực hiện tốt trách nhiệm phát ngôn và cung cấp thông tin cho báo chí, bảo đảm quyền tiếp cận thông tin của báo chí.....	23
2. Đối với các cơ quan báo chí và nhà báo	23
3. Đối với công chúng và các tổ chức xã hội	24
Phần V - PHỤ LỤC	25
Phụ lục 1: Danh sách các vụ việc làm đề tài nghiên cứu	25
Phụ lục 2: Bảng hỏi khảo sát người phát ngôn và nhà báo	34
Phụ lục 3: Một số biểu đồ kết quả của khảo sát.....	43

Phần I – GIỚI THIỆU

Báo chí ở Việt Nam là cơ quan ngôn luận của Đảng, Nhà nước, tổ chức xã hội, có nhiệm vụ chính là tuyên truyền, phổ biến đường lối, chủ trương của Đảng, chính sách, pháp luật của Nhà nước, phát hiện, nêu gương người tốt, việc tốt, nhân tố mới, điển hình tiên tiến. Đồng thời, báo chí cũng có nhiệm vụ đấu tranh phòng, chống các hành vi vi phạm pháp luật và các hiện tượng tiêu cực trong xã hội (Điều 4, Luật Báo chí 2016).

Những năm gần đây, hoạt động đấu tranh chống tham nhũng được đẩy mạnh, đạt kết quả nổi bật. Đặc biệt, Đảng và Nhà nước đã xử lý nghiêm minh nhiều tổ chức đảng, cán bộ, đảng viên sai phạm, kể cả cán bộ cao cấp của Đảng, Nhà nước và lực lượng vũ trang, cán bộ đương chức và nghỉ hưu.

Phát biểu tại lễ trao giải "Báo chí với công tác đấu tranh phòng, chống tham nhũng, lãng phí" tối 15/8/2019¹, Thủ tướng Nguyễn Xuân Phúc ghi nhận vai trò quan trọng của các cơ quan báo chí, đặc biệt là những người làm báo. Ông nhấn mạnh "Báo chí có vai trò rất quan trọng trong việc tuyên truyền, phổ biến quan điểm, chủ trương, đường lối của Đảng và pháp luật của Nhà nước; phát hiện, đấu tranh với các hành vi vi phạm pháp luật và các hiện tượng tham nhũng, lãng phí, tiêu cực; tham gia giám sát, phản biện, theo dõi quá trình xử lý các vụ việc; phát hiện những hạn chế, bất cập của thể chế pháp luật, cơ chế chính sách dễ bị lợi dụng để tham nhũng, tiêu cực; nêu gương và nhân rộng những tấm gương tốt, việc làm tốt, nhân tố mới, điển hình tiên tiến, góp phần xây dựng xã hội tiến bộ, tốt đẹp".

Để báo chí thực hiện và phát huy vai trò của mình, từ rất sớm, Nhà nước Việt Nam đã coi trọng hoạt động cung cấp thông tin cho báo chí. Quy chế phát ngôn do Thủ tướng ban hành thực hiện từ tháng 5/2007², được bổ sung, sửa đổi vào năm 2013³, đã có tác động tích cực tới hoạt động của bộ máy hành chính nhà nước, tăng cường tính minh bạch trong hoạt động công vụ hành chính, đáp ứng nhu cầu thông tin ngày càng cao của báo chí và người dân, tăng định hướng thông tin. Tuy vậy, theo đánh giá tổng kết của Chính phủ, Ban Tuyên giáo trung ương và Bộ Thông tin và Truyền thông⁴, việc thực hiện trách nhiệm phát ngôn và cung cấp thông tin cho báo chí vẫn còn hạn chế và yếu kém. Vẫn có những cơ quan hành chính nhà nước chưa cử người phát ngôn hoặc cử người phát ngôn không đủ thẩm quyền làm nhiệm vụ phát ngôn, chưa quan tâm công tác phát ngôn, các cơ quan chưa có sự thống nhất trong thực hiện quy chế phát ngôn. Nhiều người đứng đầu cơ quan nhà nước chưa nhận thức rõ ràng và đầy đủ về trách nhiệm phát ngôn và cung cấp thông tin cho báo chí; chưa xây dựng quy trình thực hiện phát ngôn và cung cấp thông tin cho báo chí; nhiều cơ quan nhà nước còn lúng túng, bị động, chậm chạp trong việc phát ngôn và cung cấp thông tin cho báo chí.

¹<http://baochinhphu.vn/Utilities/PrintView.aspx?distributionid=373038>

² 77/2007/QĐ-TTg

http://www.chinhphu.vn/portal/page/portal/chinhphu/hethongvanban?class_id=1&_page=310&mode=detail&document_id=25655

³ 25/2013/QĐ-TTg

<https://thuvienphapluat.vn/van-ban/bo-may-hanh-chinh/Quy-yeu-dinh-25-2013-QD-TTg-Quy-che-phat-ngon-va-cung-cap-thong-tin-cho-bao-chi-184541.aspx>

⁴<https://vnexpress.net/thoi-su/cac-co-quan-phai-kip-thoi-cung-cap-thong-tin-cho-bao-chi-4034394.html>

Nhìn chung, nhiều nhà báo còn gặp khó khăn trong việc tiếp cận thông tin chính thức của cơ quan nhà nước, nhất là việc tiếp cận những thông tin phục vụ hoạt động điều tra chống tham nhũng, tiêu cực.

Quyền tiếp cận thông tin ngày càng được các nước trên thế giới coi trọng. Tháng 9/2019, Liên hợp quốc đã chính thức nâng đề xuất của UNESCO để đưa ra quyết định chọn ngày 28 tháng 9 hàng năm là ngày Tiếp cận thông tin toàn cầu⁵.

Phù hợp với xu hướng đó, ở Việt Nam, Luật Tiếp cận thông tin⁶ (TCTT) được thông qua năm 2016 và chính thức có hiệu lực thi hành từ ngày 1/7/2018, là công cụ pháp lý mạnh mẽ hỗ trợ thực hiện quyền TCTT của báo chí. Tuy nhiên, khảo sát trên 1.200 người phát ngôn cơ quan nhà nước cho thấy, đến nay vẫn rất ít cơ quan nhà nước thực hiện việc chủ động cung cấp thông tin, công khai minh bạch thông tin theo quy định của Luật TCTT.

Nghiên cứu này nhằm đánh giá việc thực hiện quyền TCTT của báo chí nói chung và việc TCTT của các nhà báo điều tra chống tham nhũng nói riêng, trên cơ sở đó đề xuất một số biện pháp thúc đẩy quyền TCTT của báo chí. Nghiên cứu cũng nhằm góp phần bổ sung kiến thức, kỹ năng về TCTT cho các nhà báo điều tra cũng như phục vụ việc xây dựng tài liệu cho các khóa tập huấn sau này.

Nghiên cứu này được thực hiện trong thời gian ba tháng (9-11/2019) với sự hợp tác của các tác giả và nhóm tác giả trong 11 vụ việc nổi bật được báo chí điều tra trong giai đoạn 2009-2019; nghiên cứu cũng nhận được sự tham gia đóng góp ý kiến của 1.256 người phát ngôn, cán bộ lãnh đạo của cơ quan nhà nước và 542 nhà báo ở cả ba miền thông qua việc trả lời câu hỏi khảo sát của nhóm nghiên cứu.

⁵ <https://en.unesco.org/news/proclaims-international-day-universal-access-information>

⁶ http://vanban.chinhphu.vn/portal/page/portal/chinhphu/hethongvanban?class_id=1&_page=1&mode=detail&document_id=184568

Phần II – THỰC TRẠNG TIẾP CẬN THÔNG TIN CỦA BÁO CHÍ TRONG PHÒNG, CHỐNG THAM NHŨNG NHỮNG NĂM GẦN ĐÂY

1. Quyền tiếp cận thông tin của báo chí theo quy định của pháp luật

Các nhà báo chuyên nghiệp có nhiều nguồn thông tin để thực hiện tác phẩm báo chí. Họ có thể sử dụng các nguồn tin trực tiếp do bạn đọc cung cấp, các nguồn thông tin từ các tổ chức, doanh nghiệp, hay quan sát trực tiếp các sự kiện mà họ chứng kiến.

Tuy nhiên, một nguồn thông tin quan trọng không thể thiếu được đối với nhà báo, đó là thông tin do các cơ quan nhà nước tạo ra hoặc nắm giữ, mà việc tiếp cận phải theo quy định của pháp luật. Việc tiếp cận thông tin chính thức này thường giúp nhà báo có được thông tin quan trọng, đáng tin cậy và có chiều sâu.

Nghị định 09/2017/NĐ-CP⁷ của Chính phủ là văn bản hướng dẫn Luật Báo chí 2016 quy định rõ ràng, cụ thể về trách nhiệm phát ngôn và cung cấp thông tin cho báo chí. Điều 4 Nghị định quy định có sáu hình thức phát ngôn và cung cấp thông tin cho báo chí của cơ quan nhà nước: Tổ chức họp báo; Đăng tải nội dung phát ngôn và cung cấp thông tin trên Cổng thông tin điện tử, trang thông tin điện tử hoặc trang mạng xã hội chính thức của cơ quan hành chính nhà nước; Phát ngôn trực tiếp hoặc trả lời phỏng vấn của nhà báo, phóng viên; Gửi thông cáo báo chí, nội dung trả lời cho cơ quan báo chí, nhà báo, phóng viên bằng văn bản hoặc qua thư điện tử; Cung cấp thông tin qua trao đổi trực tiếp hoặc tại các cuộc giao ban báo chí do trung ương, địa phương tổ chức khi được yêu cầu; Ban hành văn bản đề nghị cơ quan báo chí đăng, phát phản hồi, cải chính, xin lỗi nội dung thông tin trên báo chí. Luật Tiếp cận thông tin 2016 quy định về việc thực hiện quyền TCTT tin của công dân Việt Nam. Luật này ban hành từ tháng 4/2016 và có hiệu lực từ ngày 1/7/2018, giúp cho các nhà báo ở Việt Nam có một công cụ pháp lý mạnh mẽ để hỗ trợ quá trình tiếp cận thông tin từ các cơ quan nhà nước.

Theo Điều 2, Luật Tiếp cận thông tin, thông tin là tin, dữ liệu được chứa đựng trong văn bản, hồ sơ, tài liệu có sẵn, tồn tại dưới dạng bản viết, bản in, bản điện tử, tranh, ảnh, bản vẽ, băng, đĩa, bản ghi hình, ghi âm hoặc các dạng khác do cơ quan nhà nước tạo ra. Các thông tin, dữ liệu được tạo ra trong quá trình cơ quan nhà nước thực hiện chức năng, nhiệm vụ, quyền hạn theo quy định của pháp luật, được người có thẩm quyền của cơ quan nhà nước đó ký, đóng dấu hoặc xác nhận bằng văn bản, theo quy định là phải cho công dân, nhà báo đọc, xem, nghe, ghi chép, sao chép, chụp thông tin. Theo quy định của Luật TCTT, cơ quan nhà nước phải công khai thông tin trên mạng internet (trên cổng thông tin điện tử) và các kênh thông tin khác, đồng thời phải cung cấp thông tin theo yêu cầu của công dân.

2. Cơ hội và thách thức của báo chí trong tiếp cận thông tin

Trong thời gian qua, tình hình tham nhũng diễn biến ngày càng phức tạp, tinh vi, quy mô ngày càng lớn nhưng hoạt động điều tra chống tham nhũng của báo chí chưa ngang tầm với vai trò, sức mạnh của báo chí cũng như sự kỳ vọng của xã hội đối với báo chí. Đặc biệt, nhiều cơ quan báo chí chủ lực chưa thật sự chú trọng hoạt động điều tra chống tham nhũng và chưa có được

⁷http://vanban.chinhphu.vn/portal/page/portal/chinhphu/hethongvanban?class_id=1&mode=detail&document_id=188261

kết quả xứng tầm. Thực trạng đó có nhiều nguyên nhân, nhưng một nguyên nhân quan trọng là khó khăn trong việc TCTT của báo chí để thực hiện các bài điều tra chống tham nhũng.

Mặc dù Đảng, Nhà nước thường xuyên yêu cầu báo chí tích cực đấu tranh chống tham nhũng, ban hành nhiều văn bản quy phạm pháp luật giúp báo chí TCTT như Quy chế phát ngôn, Luật Báo chí, Nghị định về Phát ngôn và cung cấp thông tin cho báo chí, Luật Phòng chống tham nhũng, Luật Tiếp cận thông tin... nhưng trên thực tế, các nhà báo vẫn gặp nhiều khó khăn, cản trở trong việc TCTT. Các nhà báo thường gặp phải sự né tránh, trì hoãn cung cấp thông tin, hoặc yêu cầu thêm các thủ tục hành chính trái quy định, và đặc biệt là tình trạng lạm dụng dấu “Mật” để ngăn cản quyền TCTT của báo chí.

Một số nhà báo, do quá trình dài gặp khó khăn trong TCTT nên hình thành thói quen chấp nhận cách hành xử theo kiểu “xin-cho” của một số cơ quan nhà nước, TCTT không theo quy trình, thủ tục luật định, sử dụng quan hệ cá nhân hay nhờ vả để có được thông tin. Cách TCTT như vậy nhiều khi cũng đạt được mục đích, song vô tình đã tạo ra thông lệ xấu, làm ảnh hưởng tiêu cực đến quyền TCTT của báo chí.

Thực tế phổ biến ở Việt Nam là các cơ quan báo chí và nhà báo đều chủ yếu tập trung vào nhiệm vụ thông tin, tuyên truyền, cổ vũ mặt tốt, mặt tích cực của các cơ quan, tổ chức. Vì vậy, quyền tiếp cận thông tin của báo chí chủ yếu để nhằm thông tin, tuyên truyền đường lối, chủ trương, chính sách, pháp luật và hoạt động của Đảng, Nhà nước và các đoàn thể theo hướng tích cực. Đó là hoạt động chủ đạo của báo chí, nên việc thực hiện quyền TCTT của báo chí thường nhận được hợp tác của cơ quan nhà nước.

Mặt khác, báo chí còn có chức năng giám sát, phản biện, chống tham nhũng, tiêu cực trong bộ máy nhà nước. Tuy nhiên, khi nhà báo thực hiện quyền TCTT để giám sát, phản biện, chống tham nhũng, tiêu cực, thì thường không nhận được sự hợp tác tích cực của cơ quan nhà nước như khi tuyên truyền các mặt tích cực. Thậm chí có những nhà báo tích cực viết bài điều tra chống tham nhũng, tiêu cực bị quy cho là có động cơ không tốt, “nói xấu, gây khó khăn cho ngành, địa phương, đơn vị”.

3. Phạm vi, phương pháp nghiên cứu

Trong báo cáo nghiên cứu này, hoạt động điều tra chống tham nhũng, tiêu cực của báo chí được hiểu là việc các nhà báo tự đi tìm hiểu, thu thập thông tin, bằng chứng về hành vi tham nhũng, tiêu cực liên quan đến cán bộ cơ quan nhà nước để công bố trên báo chí.

Báo cáo xem xét, đánh giá về hành lang pháp lý, những thuận lợi và khó khăn trong quá trình thực hiện quyền TCTT của nhà báo, trong đó khảo sát một số vụ việc tiêu biểu mà báo chí đã thành công, hoặc gặp khó khăn, thậm chí bất lực khi vụ việc tham nhũng quá tinh vi và phức tạp. Báo cáo cũng làm rõ việc cá nhân nhà báo phải vượt qua giới hạn thông thường như thế nào, và những kinh nghiệm để thực hiện thành công các bài điều tra. Ở thời điểm mạng xã hội ở Việt Nam có tới trên 62 triệu người sử dụng⁸, báo cáo cũng xem xét ảnh hưởng ngày càng tăng của mạng xã hội, những thuận lợi và khó khăn, thách thức đối với nhà báo trong việc TCTT. Sau phần kết luận, báo cáo đưa ra một số khuyến nghị cụ thể đối với Nhà nước; các cơ

⁸<https://www.slideshare.net/DataReportal/digital-2019-vietnam-january-2019-v01>

quan báo chí và các tổ chức xã hội nhằm bảo đảm tốt hơn quyền TCTT của nhà báo trong đấu tranh chống tham nhũng, tiêu cực.

Các nghiên cứu viên sử dụng bốn phương pháp nghiên cứu: (i) Rà soát tại bàn các nghiên cứu liên quan và một số vụ việc đã có kết luận; (ii) Phỏng vấn tác giả, nhóm tác giả của các bài điều tra về một số vụ việc nổi bật trong 10 năm qua (2009-2019); (iii) Khảo sát bằng bảng hỏi định lượng với hai nhóm đối tượng: người phát ngôn và nhà báo, và (iv) thảo luận nhóm ở hai miền: miền Bắc (ngày 5/10/2019) và miền Nam (ngày 27/10/2019). Các nội dung chính được khảo sát bao gồm: Nguồn tin ban đầu của các nhà báo; Cách TCTT của các nhà báo; Những thuận lợi, khó khăn khi các nhà báo TCTT theo quy định; Cách xử lý, kinh nghiệm tác nghiệp của nhà báo, cơ quan báo chí.

Đối tượng khảo sát bao gồm tác giả, nhóm tác giả, tập thể nhà báo và nhân chứng trong 11 vụ việc nổi bật xảy ra từ năm 2009 đến 2019. Nhóm nghiên cứu còn tiến hành khảo sát thông qua phiếu khảo sát đối với 1.256 người phát ngôn, cán bộ lãnh đạo cơ quan nhà nước từ 15 tỉnh, thành phố ở ba miền và 542 nhà báo đang công tác tại các cơ quan báo chí. Nội dung khảo sát là quyền TCTT của báo chí, kỹ năng, kinh nghiệm của cả hai phía người phát ngôn và nhà báo trong việc thực hiện quyền TCTT của báo chí.

Do giới hạn về nhân lực và thời gian, báo cáo này chưa đi sâu phân tích kỹ một số vụ việc chưa được kết luận hoặc chưa có kết quả cuối cùng. Các nghiên cứu viên thu về hơn 1.700 phiếu khảo sát nhưng chưa có điều kiện phân tích, so sánh về nhận thức, hành vi của cả hai nhóm đối tượng ở từng địa phương hoặc từng vùng miền để có cái nhìn toàn diện và chính xác hơn.

Phần III – NHỮNG PHÁT HIỆN CHÍNH CỦA NGHIÊN CỨU

MỤC 1 - Quy định của luật pháp

1.1. Hạn chế của Nghị định 09 về phát ngôn và cung cấp thông tin cho báo chí

Phạm vi điều chỉnh của Nghị định 09 chỉ bao gồm các cơ quan hành chính nhà nước, không bao gồm các cơ quan, tổ chức khác trong hệ thống nhà nước và cả hệ thống chính trị, các doanh nghiệp nhà nước, các tổ chức xã hội, các doanh nghiệp tư nhân sử dụng nguồn ngân sách lớn từ nhà nước hoặc các tổ chức tư nhân thực hiện nhiệm vụ công. Như vậy, các cơ quan tổ chức nói trên không có trách nhiệm phát ngôn và cung cấp thông tin cho báo chí như cơ quan hành chính nhà nước, dẫn đến quyền tiếp cận thông tin của báo chí bị hạn chế.

1.2. Hạn chế của Luật Báo chí

Theo quy định tại khoản 1 Điều 25 của Luật Báo chí 2016, khái niệm “nhà báo là người hoạt động báo chí được cấp thẻ nhà báo” chưa bao quát hết các đối tượng đang thực hiện nghiệp vụ phóng viên trong các cơ quan báo chí, những người hoạt động nghiệp vụ dưới 2 năm, chưa đủ điều kiện để cấp thẻ nhà báo. Luật quy định nhà báo chỉ cần xuất trình thẻ nhà báo để làm việc với các cơ quan, tổ chức, nhưng lại không quy định phóng viên chưa được cấp thẻ nhà báo thì cần các giấy tờ gì, dẫn đến tình trạng các cơ quan, tổ chức yêu cầu các giấy tờ thủ tục khác nhau, gây khó khăn cho hàng nghìn phóng viên khi tác nghiệp. Thậm chí, có cơ quan quản lý cấp tỉnh còn ra văn bản đề nghị các cơ quan, tổ chức trong tỉnh không tiếp đón, làm việc với những người không có thẻ nhà báo. Tuy nhiên, sau khi bị phê bình là ra văn bản vượt quá thẩm quyền, cơ quan này đã thu hồi văn bản hướng dẫn đó.

Để khắc phục tình trạng này, ngày 28/9/2019, Bộ Thông tin và Truyền thông phải ra công văn 3366/BTTTT-CBC hướng dẫn: “với các phóng viên chưa đủ điều kiện được cấp thẻ nhà báo phải được cấp giấy giới thiệu theo hướng dẫn tại công văn của Bộ”.

Mặt khác, Luật Báo chí và Nghị định 09/2017 quy định các hình thức phát ngôn và cung cấp thông tin cho báo chí như họp báo, đăng thông cáo báo chí lên cổng thông tin điện tử, trả lời câu hỏi của báo chí, trả lời phỏng vấn báo chí... nhưng lại không có hướng dẫn về trình tự, thủ tục thực hiện việc tiếp nhận và giải quyết yêu cầu của nhà báo. Vì vậy, nhiều cơ quan nhà nước gặp khó khăn, lúng túng trong việc thực hiện trách nhiệm phát ngôn và cung cấp thông tin cho báo chí, bảo đảm quyền TCTT của nhà báo.

Trong các quy định về phát ngôn và cung cấp thông tin cho báo chí có nhiều khái niệm và quy định chưa thật sự rõ ràng, còn gây hiểu nhầm, tranh cãi, như quy định về người phát ngôn được ủy quyền, những thông tin nào được coi là thuộc danh mục bí mật nhà nước, thế nào là bí mật thuộc nguyên tắc và quy định của Đảng, thế nào là bí mật công tác, những tài liệu nào phải cung cấp cho báo chí, những cuộc họp nào của cơ quan nhà nước báo chí có thể tham dự...

1.3. Hạn chế của Luật Tiếp cận thông tin

Phạm vi điều chỉnh của Luật bao gồm hầu hết các ngành hành pháp, lập pháp và tư pháp trong bộ máy nhà nước. Nhưng Luật lại không quy định trách nhiệm cung cấp thông tin của các doanh nghiệp nhà nước, các tổ chức xã hội, các doanh nghiệp tư nhân sử dụng nguồn ngân sách

lớn từ nhà nước hoặc các tổ chức tư nhân thực hiện dịch vụ công. Do đó, việc tiếp cận thông tin của các cơ quan, tổ chức này gặp khó khăn⁹.

Tương tự như Luật Báo chí, các trường hợp ngoại lệ không được tiếp cận nêu trong luật này rất khó xác định. Ví dụ, định nghĩa về *Bí mật nhà nước* khá chung chung và quá rộng (là thông tin có nội dung quan trọng do người đứng đầu cơ quan, tổ chức có thẩm quyền xác định). Ngoài ra, có một số lợi ích cần bảo vệ (không cho tiếp cận) lại chưa được quy định rõ ràng, cụ thể. Ví dụ “Lợi ích nhà nước” là khái niệm chưa rõ ràng để sử dụng làm căn cứ từ chối cung cấp thông tin. Lẽ ra cần quy định rõ danh sách các lợi ích được bảo vệ theo ngoại lệ này. “Đạo đức xã hội” cũng là một khái niệm chưa rõ, khó xác định tính khách quan. Hoặc “Thông tin thuộc bí mật công tác” chỉ là một loại thông tin, lẽ ra nên nói rõ lợi ích nào cần được bảo vệ. Hay như đối với “Thông tin về cuộc họp nội bộ của cơ quan nhà nước; tài liệu do cơ quan nhà nước soạn thảo cho công việc nội bộ”, cũng cần quy định rõ những lợi ích cụ thể nào được bảo vệ.

Hơn nữa, ở điều 34 khoản e (1), quy định trách nhiệm của các cơ quan nhà nước là rà soát, phân loại, kiểm tra và bảo đảm tính bí mật của thông tin trước khi cung cấp cho công chúng. Trường hợp cơ quan nhà nước phân loại sai một tài liệu là thông tin mật, rồi đóng dấu mật lên tài liệu đó khiến tài liệu đó không được phép tiết lộ, Luật không có quy định biện pháp kiểm soát để tránh phân loại sai, dẫn đến lạm dụng dấu mật.

Không có điều khoản về tách biệt thông tin, biên tập, lược bỏ các chi tiết nội dung mật, để cung cấp phần nội dung còn lại.

Tương tự như Luật Báo chí, Luật Tiếp cận thông tin chỉ quy định cơ quan nhà nước phải công khai danh sách các thông tin cần được chủ động công khai mà không phải công khai danh sách đầy đủ các văn bản tài liệu mà cơ quan nhà nước nắm giữ. Do thiếu hướng dẫn cụ thể nên nhiều cán bộ nhà nước và nhà báo cũng chưa biết rõ những thông tin, tài liệu nào cơ quan nhà nước phải có trách nhiệm cung cấp cho nhà báo, hay nói cách khác, nhà báo có quyền tiếp cận những loại thông tin, tài liệu gì. Về mặt nguyên tắc, tất cả các thông tin, tài liệu không thuộc danh mục bí mật thì báo chí đều có quyền tiếp cận. Nhưng như đã trình bày ở phần trên, ranh giới giữa thông tin, tài liệu mật và không mật chưa thật sự rõ ràng và chưa được hiểu đúng, nên trong nhiều trường hợp, xảy ra tranh cãi giữa nhà báo và đại diện cơ quan nhà nước về những thông tin, tài liệu gì cơ quan nhà nước phải có trách nhiệm cung cấp cho báo chí.

1.4. Các hạn chế khác

Điều đặc biệt là cả hai luật đều thiếu cơ chế giám sát việc thi hành, xử lý vi phạm và giải quyết tranh chấp về quyền TCTT. Luật quy định có hình thức khiếu nại nội bộ và kháng nghị tư pháp, nhưng không có quy định nào cho việc khiếu nại lên một cơ quan hành chính độc lập. Vì thế không có cơ chế để xử phạt hành chính đối với cơ quan nhà nước không tuân thủ quy định và nghĩa vụ của mình theo Luật Báo chí và Luật Tiếp cận thông tin.

Tuy có quy định các hình thức xử phạt đối với những cá nhân cố tình cản trở quyền TCTT và các cơ quan nhà nước không thực thi nghĩa vụ quy định, nhưng Luật không quy định về trình

⁹ Ví dụ: Trong vụ hỏa hoạn tại Nhà máy bóng đèn phích nước Rạng Đông, chất độc phát tán từ thủy ngân lỏng tác động lớn đến người dân nhưng báo chí không tiếp cận được thông tin. Doanh nghiệp thì không cung cấp thông tin, từ chối tiếp các nhà báo. Các cơ quan nhà nước không nắm được thông tin dẫn đến trong các thông báo từ phường, quận, thành phố, tổng cục và bộ có những thông tin khác nhau, không thống nhất. Luật Tiếp cận thông tin của Việt Nam không quy định trách nhiệm cung cấp thông tin của doanh nghiệp trong trường hợp này. Theo quy định ở nhiều nước, doanh nghiệp có nghĩa vụ cung cấp thông tin liên quan đến các chất độc hại gây ô nhiễm môi trường.

tự, thủ tục khiếu nại và cơ quan xử phạt. Luật Tố cáo cung cấp các biện pháp bảo vệ người tố cáo, nhưng Luật Tiếp cận thông tin không cung cấp biện pháp bảo vệ các cán bộ, công chức tiết lộ thông tin một cách chính đáng theo quy định của Luật.

Luật Khiếu nại tố cáo khi tách ra thành hai luật: Luật Khiếu nại và Luật Tố cáo đã bỏ đi chế tài đối với việc cơ quan nhà nước không trả lời khiếu nại tố cáo do báo chí chuyển đến. Khoản 8, Điều 96 Luật Khiếu nại Tố cáo cũ có nêu người giải quyết khiếu nại tố cáo có thể bị kỷ luật hoặc truy cứu trách nhiệm hình sự nếu có hành vi không thực hiện yêu cầu, kiến nghị của báo chí. Khi luật này được tách ra thành hai luật: Khiếu nại và Tố cáo thì quy định này bị loại bỏ. Luật Báo chí và Luật Tiếp cận thông tin thiếu vắng các chế tài đủ mạnh đối với hành vi từ chối cung cấp thông tin hoặc cản trở việc thực hiện quyền TCTT.

Đối với hành vi né tránh cung cấp thông tin cho báo chí, Điều 9 Nghị định 159/2013/NĐ-CP quy định mức phạt 200-500 ngàn đồng đối với người không thực hiện phát ngôn và cung cấp thông tin, nhưng trên thực tế cơ quan nhà nước chưa tiến hành xử phạt một trường hợp nào.

Theo nhận xét của một luật sư tham gia khảo sát: “Chế tài yếu và không có cơ quan theo dõi, giám sát, phân xử các tranh chấp về quyền tiếp cận thông tin của báo chí là nguyên nhân quan trọng dẫn đến việc hạn chế quyền tiếp cận thông tin của báo chí”. Điều lệ Hội Nhà báo Việt Nam có nêu chức năng bảo vệ quyền hành nghề của hội viên, nhưng Hội chủ yếu quan tâm lên tiếng về các trường hợp nhà báo bị hành hung, bị phá hoại phương tiện tác nghiệp, hầu như chưa lên tiếng về việc nhà báo bị cản trở trong việc tiếp cận thông tin.

Trả lời câu hỏi “Khi đại diện cơ quan nhà nước từ chối gặp và cung cấp thông tin, phóng viên làm gì?” thì có 76,1% nhà báo cho biết cách giải quyết là đề nghị “cấp trên của người từ chối cung cấp thông tin” đôn đốc, nhắc nhở; 43,8% nói sẽ đề nghị cơ quan quản lý báo chí (Bộ Thông tin và Truyền thông hoặc Sở Thông tin và Truyền thông) can thiệp. Có phương án thứ ba là nhà báo có thể đề nghị Ban Tuyên giáo Trung ương hoặc Ban Tuyên giáo địa phương đôn đốc, nhắc nhở người phát ngôn từ chối thực hiện trách nhiệm phát ngôn và cung cấp thông tin cho báo chí. Phương án này có 50,6% số nhà báo lựa chọn.

Do không có một cơ quan theo dõi, đôn đốc, giám sát, và xử phạt, trách nhiệm cung cấp thông tin cho báo chí bị hạn chế. Khi gặp khó khăn trong việc tiếp cận thông tin của cơ quan nhà nước, báo chí chỉ có thể đề nghị cấp trên của cơ quan nhà nước đó can thiệp mà không có cơ chế giải quyết tranh chấp một cách hiệu quả.

MỤC 2 - Thực thi luật pháp

2.1 Chậm chạp, lúng túng, né tránh

Theo báo cáo của Bộ Thông tin và Truyền thông tại Hội nghị sơ kết 3 năm thi hành Luật Báo chí, ngày 3/12/2019 tại Hà Nội, Bộ mới tổ chức phổ biến, quán triệt, mà chưa hướng dẫn quy trình, thủ tục thực hiện, chưa giải thích luật một cách đầy đủ và rõ ràng. Cụ thể, chỉ tổ chức quán triệt, phổ biến Luật Báo chí cho lãnh đạo các cơ quan quản lý báo chí ở địa phương, cơ quan chủ quản báo chí và cơ quan báo chí trên toàn quốc, nhưng chưa tháo gỡ vấn đề mà nhiều cơ quan nhà nước gặp vướng mắc là trình tự, thủ tục tiếp nhận và giải quyết các yêu cầu của báo chí.

Thực tế qua khảo sát hơn 1.200 người phát ngôn và lãnh đạo cơ quan nhà nước ở các tỉnh, thành phố cho thấy, trong nhiều cơ quan nhà nước hiện chưa có một quy trình rõ ràng để thực hiện trách nhiệm phát ngôn và cung cấp thông tin cho báo chí, và cũng chưa có chuyên viên phụ trách công tác truyền thông để tiếp nhận yêu cầu của các nhà báo, đồng thời tham mưu giúp người phát ngôn thực hiện trách nhiệm phát ngôn và cung cấp thông tin cho báo chí.

Theo đánh giá của ông Võ Văn Thường, Trưởng ban Tuyên giáo trung ương, tại Hội nghị Báo chí toàn quốc ở Hải Phòng ngày 28/12/2019, công tác chỉ đạo định hướng báo chí có thời điểm chưa đáp ứng được yêu cầu đề ra, có thời điểm còn chậm phối hợp trao đổi, cung cấp thông tin cho báo chí. Trong một số trường hợp, việc chậm cung cấp thông tin khiến báo chí chạy theo mạng xã hội, sử dụng thông tin từ mạng xã hội thiếu kiểm chứng hoặc kiểm chứng chưa chặt chẽ.

Còn theo báo cáo của Bộ Thông tin và Truyền thông tại Hội nghị sơ kết 3 năm thi hành Luật Báo chí, ngày 3/12/2019 tại Hà Nội: Nhiều cơ quan nhà nước chưa thực hiện nghiêm túc trách nhiệm phát ngôn và cung cấp thông tin cho báo chí. Nhiều cơ quan hành chính nhà nước cử người phát ngôn cho có, chỉ mang tính hình thức, chiếu lệ, đối phó. Nhà báo, phóng viên liên lạc với người phát ngôn rất khó, bị né tránh bằng nhiều hình thức: Trả lời chung chung, qua loa, chiếu lệ hoặc khất hẹn, né tránh...

Theo quy định, các cơ quan nhà nước phải công bố danh sách người phát ngôn kèm theo số điện thoại liên hệ. Song trên thực tế, nhiều tỉnh, thành phố chưa công bố hoặc chưa cập nhật danh sách người phát ngôn trên cổng thông tin điện tử. Một số tỉnh, thành phố đã công bố danh sách người phát ngôn nhưng danh sách không đầy đủ, không đúng thành phần, chức danh như quy định của pháp luật. Do đó, nhà báo cần liên hệ trực tiếp với người phát ngôn để tiếp cận thông tin sẽ gặp khó khăn.

Trả lời nhóm nghiên cứu, một nhà báo của Đài Truyền hình kỹ thuật số VTC cho biết khi đi xác minh các thông tin về ô nhiễm hoặc tìm hiểu trách nhiệm quản lý nhà nước về môi trường, không thể có được các thông tin chính thống, số liệu chính xác từ cơ quan nhà nước, điển hình là trong vụ Formosa xả thải làm chết cá ở miền Trung năm 2016. Lãnh đạo cơ sở thường xuyên nêu lý do “đi vắng, bận họp” để không tiếp phóng viên. Một nhà báo khác nguyên là lãnh đạo Báo Người Cao Tuổi, cho biết mặc dù ông từng ký nhiều công văn, trực tiếp đưa đến lãnh đạo cơ quan nhà nước yêu cầu cung cấp thông tin theo quy định của Luật Báo chí nhưng vẫn bị né tránh, trì hoãn kéo dài. Có lần đi xác minh đơn thư của người dân Thủ Thiêm, ông gặp được lãnh đạo UBND TP Hồ Chí Minh, là người có trách nhiệm phát ngôn và cung cấp thông tin, nhưng ông này nói là chỉ đồng ý “nói chuyện vui vẻ”, mà không đồng ý “làm việc”. Trong vụ đấu thầu thuốc ở Sở Y tế Đắc Lắc, một nữ nhà báo từng chất vấn cán bộ có trách nhiệm tại cuộc họp giao ban của lãnh đạo tỉnh Đắc Lắc, nhận được lời hứa từ vị cán bộ là sẽ được cung cấp thông tin; tuy nhiên, sau đó việc tiếp cận thông tin vẫn không thể thực hiện được. Cũng liên quan vụ việc này, tháng 11/2018 Báo Tiền Phong từng làm việc với lãnh đạo tỉnh, nhưng lại được yêu cầu không được đưa bất cứ thông tin gì trên báo chí về cuộc làm việc.

Kết quả khảo sát cho thấy chỉ có **15,7% nhà báo được hỏi cho biết họ đã tiếp cận được thông tin ngay lần đầu liên hệ với người phát ngôn; 65,7% nhà báo cho biết sau nhiều lần liên hệ họ mới tiếp cận được thông tin.** Cá biệt có nhà báo sau hơn 20 lần liên hệ mới tiếp cận được thông tin.

Việc tiếp cận thông tin của báo chí gặp khó khăn một phần là do chính các nhà báo chưa nhận thức rõ ràng, đầy đủ về quyền tiếp cận thông tin của mình. Do chưa hiểu rõ quyền tiếp cận thông tin của mình, nhiều nhà báo chưa thực hiện đúng quy trình nghiệp vụ trong việc tiếp cận thông tin. Họ tự coi mình là người phải đi xin thông tin, phải nhờ vả các cán bộ cơ quan nhà nước để có được thông tin. Nhiều nhà báo chưa hiểu rằng người đứng đầu cơ quan nhà nước chính là người phải có trách nhiệm cung cấp thông tin cho báo chí, phải bảo đảm thực hiện quyền tiếp cận thông tin của báo chí. Vì vậy, khi gặp khó khăn trong tiếp cận thông tin, nhiều nhà báo chưa biết cách khắc phục khó khăn, thúc đẩy việc thực hiện quyền tiếp cận thông tin của mình.

2.2 Cung cấp thông tin không chính xác

Về nguyên tắc, thông tin do người phát ngôn cung cấp là thông tin chính thức của cơ quan nhà nước, phải bảo đảm độ chuẩn xác. Báo chí không cần phải kiểm tra, xác minh thông tin do người phát ngôn cung cấp.

Tuy nhiên, trên thực tế, thông tin do người phát ngôn cung cấp đôi khi không chính xác và độ tin cậy không cao. Trong vụ cưỡng chế đầm tôm của ông Đoàn Văn Vươn (huyện Tiên Lãng, Hải Phòng năm 2012), khi phát biểu tại cuộc họp giao ban báo chí ở Bộ Thông tin & Truyền thông, ông phó chủ tịch UBND TP Hải Phòng đã thông tin sai sự thật rằng người dân địa phương do bức xúc đã phá nhà ông Vươn, trong khi lực lượng cưỡng chế thuộc chính quyền thành phố Hải Phòng đã tiến hành phá dỡ nhà ông Vươn.

Trong các sự cố môi trường diễn ra tại Hà Nội cuối năm 2019 như việc thất thoát thủy ngân trong vụ cháy ở Nhà máy Bông đèn phích nước Rạng Đông, một số cơ quan nhà nước đã cung cấp thông tin không chính xác, không rõ ràng và mâu thuẫn với nhau, về mức độ phát tán ô nhiễm, khiến người dân không biết phạm vi bị ô nhiễm là bán kính là 500m hay 1000m.

2.3. Một số cơ quan nhà nước tự đặt ra quy định, thủ tục trái thẩm quyền

Điều 25 Luật Báo chí quy định nhà báo “được đến các cơ quan, tổ chức để hoạt động nghiệp vụ báo chí. Khi đến làm việc, nhà báo chỉ cần xuất trình thẻ nhà báo”, nhưng trên thực tế, nhiều cơ quan, tổ chức yêu cầu, ngoài thẻ nhà báo, phải có thêm giấy giới thiệu của cơ quan báo chí. Theo kết quả khảo sát, **80,7% người phát ngôn** cơ quan nhà nước yêu cầu nhà báo đến làm việc phải xuất trình thẻ nhà báo do Bộ Thông tin và Truyền thông cấp, đồng thời phải có thêm Giấy giới thiệu của cơ quan báo chí.

Cách đây vài năm, Sở Thông tin & Truyền thông tỉnh Ninh Bình đã từng ban hành văn bản hướng dẫn thực hiện Luật Báo chí, đề nghị các cơ quan nhà nước trong tỉnh không tiếp đón, làm việc với các phóng viên chưa có thẻ nhà báo¹⁰. Sau khi bị báo chí phát hiện và phê bình, Sở đã cho thu hồi văn bản này. Tháng 12/2019, Sở Thông tin và Truyền thông Quảng Ninh lại ra văn bản hướng dẫn các cơ quan nhà nước trong địa bàn soát xét tôn chỉ mục đích báo chí để lấy đó làm căn cứ từ chối cung cấp thông tin¹¹. Rõ ràng, đó là những việc làm sai thẩm quyền:

¹⁰ <https://www.baogiaothong.vn/so-tttt-ninh-binh-ra-van-ban-gay-kho-phong-vien-d208010.html>

¹¹ http://baonhandao.vn/thoi-su/thay-gi-tu-huong-dan-cua-so-tttt-tinh-quang-ninh-ve-thuc-hien-luat-bao-chi-25691?fbclid=IwAR3-pUtxKaE54L7LUH8rwDDc_4OyUzoJgpghirQO9LMB1a0nDemeIjlwz8o

cơ quan quản lý cấp tỉnh tự quy định thêm nội dung ngoài quy định của pháp luật để từ chối cung cấp thông tin cho báo chí.

Một số cơ quan nhà nước ban hành văn bản đề nghị các cơ quan báo chí tạm dừng đăng thông tin về vụ việc ở địa phương. Chẳng hạn, Văn phòng UBND tỉnh Yên Bái ban hành văn bản đề nghị báo chí tạm dừng đăng thông tin về vấn đề tài sản nhà đất của Giám đốc Sở Tài nguyên và Môi trường của tỉnh.

Một số cơ quan của Đảng cũng ban hành văn bản không phù hợp quy định của pháp luật về tiếp cận thông tin. Ví dụ, Trường ban Tuyên giáo Tỉnh ủy Bà Rịa – Vũng Tàu ký văn bản¹² (Công văn số 2384 - CV/BTGTU của Ban Tuyên giáo Tỉnh ủy Bà Rịa - Vũng Tàu) yêu cầu phóng viên tác nghiệp trên địa bàn phải đem theo văn bản có chữ ký và con dấu của cơ quan chủ quản báo chí. Ngay sau khi bị báo chí phát hiện và phê bình, Ban Tuyên giáo tỉnh đã cho thu hồi văn bản này. Trước đó, Trường ban Tuyên giáo tỉnh Đắc Lắc cũng có văn bản yêu cầu các cơ quan báo chí tạm dừng đưa tin về việc hàng trăm giáo viên hợp đồng trong tỉnh bị chấm dứt hợp đồng lao động.

2.4. Lạm dụng dấu “Mật”

Tình trạng làm dụng dấu “mật”, đưa những thông tin, tài liệu không mật vào danh sách tài liệu mật đã diễn ra khá phổ biến ở nhiều cơ quan nhà nước. Trong đó, có những trường hợp cố tình đóng dấu mật sai quy định để che giấu, bưng bít thông tin về hành vi sai phạm của cơ quan nhà nước. Ví dụ, vụ án Vũ Nhôm được xét xử từ ngày 2/1/2020 cho thấy một số cơ quan nhà nước đã sử dụng văn bản mật để đề nghị cơ quan có thẩm quyền bán tài sản nhà nước cho Phan Văn Anh Vũ bằng hình thức chỉ định thầu, không thông qua đấu thầu theo quy định, gây thất thoát tài sản nhà nước.

Trong vụ AVG bán cổ phần cho MobiFone, một số cơ quan nhà nước đã lạm dụng dấu mật để đưa các văn bản liên quan đến việc thực hiện dự án AVG vốn không thuộc danh mục bí mật nhà nước thành tài liệu mật, nên báo chí không thể tiếp cận thông tin về dự án này. Theo kết luận của thanh tra chính phủ¹³, việc Tổng Công ty Mobifone mua cổ phần của kênh truyền dẫn phát sóng tư nhân AVG vào thời điểm 2015 là giao dịch kinh tế bình thường, không thuộc danh mục bí mật nhà nước. Nhưng lãnh đạo Bộ Thông tin và Truyền thông thời điểm đó đã đề nghị Bộ Công an đưa giao dịch này vào danh mục tài liệu “Mật” để ngăn cản việc tiếp cận thông tin của báo chí. Trả lời nhóm nghiên cứu, một cán bộ nguyên là lãnh đạo Bộ Thông tin & Truyền thông, nhận xét rằng “bung bít thông tin” là một trong 3 cái sai rất lớn về chủ trương của lãnh đạo Bộ Thông tin và Truyền thông trong vụ này. Một nguyên nhân khác của Bộ cũng cho rằng nếu cơ chế công khai, minh bạch, dân chủ được thực hành ngay từ đầu và trong suốt quá trình triển khai dự án AVG thì sẽ tránh được hậu quả rất lớn về nhiều phương diện, trong đó có việc nhiều cán bộ cao cấp bị xử lý kỷ luật và bị phạt tù.

Theo quy định của Luật Tiếp cận thông tin 2016, nhà báo có quyền tiếp cận những thông tin, tài liệu mà cơ quan nhà nước buộc phải công khai theo điều 17 của Luật Tiếp cận thông tin.

¹²<https://conglyxahoi.net.vn/congly-24h/-tai-sao-ban-tuyen-giao-tinh-uy-ba-ria-vung-tau-ban-hanh-cong-van-kho-hieu-va-thu-hoi-chi-sau-hon-nua-ngay-23337.html>

¹³ http://www.thanhtra.gov.vn/ct/news/Lists/KetLuanThanhTra/View_Detail.aspx?ItemID=100

Điều khoản này quy định có tất cả 46 loại thông tin, tài liệu mà cơ quan nhà nước phải chủ động công khai cho dân biết. Nhưng cho đến đầu năm 2020, nhiều cơ quan nhà nước vẫn chưa thực hiện đầy đủ quy định về chủ động công khai thông tin theo luật. Cụ thể, nhiều cơ quan chưa cử cán bộ đầu mối và chưa cung cấp danh sách cán bộ đầu mối để thực hiện cung cấp thông tin, chưa ban hành danh mục các loại thông tin, tài liệu phải công khai theo quy định của luật.

MỤC 3 - Kiến thức và kỹ năng của nhà báo điều tra

3.1. Nhận thức về quyền TCTT của báo chí được nâng cao

Sau khi Luật Báo chí và Nghị định về phát ngôn và cung cấp thông tin cho báo chí có hiệu lực, đã có các cuộc tập huấn nhằm nâng cao nhận thức cho hàng nghìn lượt người phát ngôn và nhà báo về quyền TCTT của báo chí. Kết quả khảo sát cho thấy **khoảng 90% nhà báo và 96% người phát ngôn được hỏi trả lời đúng ai (chức danh nào) là người phát ngôn của cơ quan hành chính nhà nước cấp địa phương.**

Với một câu hỏi khác về **quyền tiếp cận thông tin của báo chí, khoảng 73% nhà báo và người phát ngôn biết rõ quyền này.** Nhiều nhà báo đã thực hiện đúng quyền TCTT để có được thông tin phục vụ các bài điều tra, hoặc thúc đẩy cơ quan nhà nước xử lý các vấn đề đã được báo chí nêu. Ví dụ, đại diện Báo Tiền Phong khu vực Tây Nguyên cho biết thường xuyên sử dụng quyền TCTT tại cuộc họp giao ban báo chí hằng tháng do UBND tỉnh Đắk Lắk tổ chức, để thu thập thông tin và thúc đẩy tiến trình xử lý vụ việc xảy ra tại Sở Y tế Đắk Lắk. Một nhà báo của Báo Nông nghiệp Việt Nam cũng cho biết anh đã sử dụng quyền TCTT một cách khá hiệu quả, nhất là tại các cuộc họp báo do Văn phòng Chính phủ tổ chức hàng tháng và quan hệ công tác với người phát ngôn Chính phủ để thu thập thông tin và thúc đẩy tiến trình xử lý các thông tin liên quan đến sai phạm lạm thu ở một số địa phương thuộc tỉnh Hà Tĩnh.

Tuy nhiên, qua quan sát thực tế, còn nhiều nhà báo chưa quan tâm nghiên cứu Luật Báo chí và Nghị định 09, chưa hiểu rõ quyền tiếp cận thông tin của báo chí và trách nhiệm phát ngôn và cung cấp thông tin cho báo chí của cơ quan nhà nước. Trên thực tế, nhiều nhà báo chưa quan tâm đến danh sách người phát ngôn cơ quan nhà nước trong quá trình thực hiện quyền tiếp cận thông tin. Nhiều nhà báo không liên hệ trực tiếp với người phát ngôn/đứng đầu cơ quan nhà nước, mà thường liên hệ với cán bộ cấp dưới, như chánh văn phòng hay chuyên viên văn phòng của cơ quan nhà nước. Nhiều nhà báo chưa biết cách đôn đốc, giám sát, thúc đẩy cơ quan nhà nước thực hiện trách nhiệm phát ngôn và cung cấp thông tin cho báo chí.

Trước khi tiến hành nghiên cứu này, ở thời điểm Luật Tiếp cận thông tin có hiệu lực (1/7/2018), nghiên cứu viên đã thử thực hiện một khảo sát nhanh trên mạng xã hội Facebook (ngày 11/7/2018) đối với nhóm nhà báo-facebookers về nội dung “Bạn có dám yêu cầu chính quyền cung cấp thông tin?”¹⁴. Kết quả có **331 người tham gia, trong đó 151 người cho biết đã**

¹⁴ https://www.facebook.com/groups/nhabaocongdan/permalink/803116280078145/?hc_location=ufi

“Nắm rõ và sẽ thực hành quyền khi cần thiết”, 61 người còn lại biết loáng thoáng và 96 người không nghe gì về quyền này.

3.2. Nhà báo điều tra không chỉ sử dụng quy trình thông thường mà còn phải dùng cách tiếp cận đặc biệt

Theo quy định của Nghị định 09/2017/NĐ-CP, đầu mối cung cấp thông tin cho báo chí là người phát ngôn của cơ quan nhà nước. Chỉ có người phát ngôn mới có trách nhiệm phát ngôn và cung cấp thông tin cho báo chí với tư cách đại diện cơ quan nhà nước, còn những người khác chỉ có quyền phát ngôn và cung cấp thông tin cho báo chí với tư cách cá nhân.

Do đó, để tiếp cận được thông tin, **nhà báo thường thông qua các mối quan hệ riêng với các nguồn tin thân cận, nhất là đối với các nhà báo điều tra chống tham nhũng.** Sau khi nắm được thông tin và vấn đề rồi, họ mới tiếp cận người phát ngôn để kiểm tra, xác minh hoặc để củng cố các thông tin họ thu thập được.

Thực tế, trong vụ PMU18 (2009), vụ cưỡng chế đầm tôm của ông Đoàn Văn Vươn ở Tiên Lãng, Hải Phòng (2012) hay vụ cưỡng chế ở Văn Giang, Hưng Yên (2012) nhiều thông tin chính thống được công bố không đầy đủ và thậm chí không chính xác. Các nhà báo phải dựa vào nguồn thông tin là đơn thư khiếu nại, tố cáo của người dân kết hợp với phỏng vấn nhân chứng, chuyên gia thì mới có thông tin xác thực. Ở các vụ việc nổi bật như vụ AVG (2016-2018), vụ Thủ Thiêm, các nhà báo cho biết “nguồn thông tin chính thống” đều không đầy đủ.

Theo kết quả khảo sát, có 19% người phát ngôn và 62% nhà báo xác nhận nếu giữa họ có mối quan hệ quen biết thì “có thể bỏ qua quy trình, thủ tục” tiếp cận thông tin theo quy định. Khoảng 47% nhà báo xác nhận sẽ được cung cấp thông tin đầy đủ hơn nếu quen biết người phát ngôn. 17,5% nhà báo xác nhận họ có được cả những thông tin không thuộc danh mục công khai.

Một số nhà báo đã sử dụng nghiệp vụ đặc biệt, như dùng đặc tình, bí mật ghi âm, ghi hình, nhập vai, tiếp cận lãnh đạo cấp cao, và đeo bám kiên trì, quyết liệt... thì mới có được thông tin giá trị. Một nhà báo của Báo Tiền Phong cho biết suốt 5 năm (từ 2015 đến 2019) chị phải trực tiếp bay ra, bay vào làm việc với nhiều lãnh đạo các cơ quan trung ương ở Hà Nội để đơn đốc tình thực hiện trách nhiệm phát ngôn và cung cấp thông tin trong vụ đấu thầu thuốc ở Sở Y tế tỉnh Đắk Lắk.

Theo một nhà báo của Báo Pháp Luật TP HCM từng điều tra về việc lập quỹ đen ở Cục Đường thủy nội địa – Bộ Giao thông Vận tải, ngoài thông tin tố giác ban đầu, việc bí mật ghi âm, ghi hình của anh ở nơi đối tượng vi phạm mới đem lại chứng cứ quý giá về. Một nữ nhà báo của Đài VTC lại chọn cách sử dụng mạng xã hội trong khi tổ chức lặn biển để tìm sự thật dưới đáy biển khi cô điều tra về việc Formosa xả thải. Một số nhà báo khác thì gửi văn bản, báo cáo, kiến nghị đến lãnh đạo các cơ quan có thẩm quyền ở cấp cao để có thêm thông tin hoặc tạo sự đồng thuận trước khi báo đăng bài. Cụ thể, Điều 8 Luật Báo chí 1989 cho phép người đứng đầu cơ quan báo chí có quyền yêu cầu người đứng đầu cơ quan nhà nước (các khối lập pháp, hành pháp và tư pháp) trả lời các vấn đề mà công dân nêu ra trên báo chí và trong thời hạn 30 ngày các cơ quan này phải trả lời. Nếu cơ quan nhà nước không trả lời thì báo chí có quyền báo cáo

vượt cấp hoặc phản ánh sự im lặng này lên mặt báo. Hiện nay, các nhà báo có thể sử dụng Luật Tiếp cận thông tin để yêu cầu cơ quan nhà nước cung cấp thông tin.

3.3. Nhà báo nữ làm điều tra

Thực tiễn cho thấy các tòa soạn thường phân công các nhà báo nam thực hiện bài điều tra do đặc thù công việc khó khăn, phức tạp và nguy hiểm.

Tuy vậy, các nhà báo nữ tham gia hoạt động điều tra ngày càng nhiều, như ở Đài Truyền hình Việt Nam, Báo Phụ Nữ TP Hồ Chí Minh, Báo Bảo vệ Pháp luật...

Theo một nữ nhà báo (Đài VTC), chính vì chủ quan, coi thường nhà báo nữ nên ông giám đốc truyền thông của công ty Formosa khi tiếp cô đã trả lời tỉnh queo trước ông kính truyền hình, tiết lộ thông tin rất có giá trị (như quan điểm “Chọn cá hay tép?”).

Một nữ nhà báo khác (Báo Tiền Phong) kể rằng, do bị phanh phui chuyện đấu thầu thuốc, đối tượng bị phản ánh đã tìm cách bôi nhọ các nhân nhà báo. “Nếu tôi tác nghiệp không trong sáng thì chết với họ ngay, và ngay cơ quan cũng không ủng hộ tôi đăng đến mấy chục bài về một vụ việc như vậy” – chị kể.

MỤC 4 - Vai trò của tập thể nhà báo (cơ quan báo chí, nhóm đồng nghiệp báo chí)

4.1. Nhóm nhà báo điều tra

Qua thực tế khảo sát, nhóm nghiên cứu nhận thấy để có những tuyến bài điều tra thành công, vai trò của một nhóm tác nghiệp điều tra (teamwork) trở nên nổi bật: có sự phân công, bảo vệ hỗ trợ nhau. Theo báo cáo nghiên cứu khảo sát “Thuận lợi và khó khăn của báo trí điều tra chống tham nhũng cấp tỉnh” (DFID – 2012)¹⁵, trong vụ cưỡng chế đầm tôm của ông Đoàn Văn Vươn ở Tiên Lãng – Hải Phòng, nhóm phóng viên thường trú của các báo Thanh Niên, VTC News, Pháp Luật TP Hồ Chí Minh (các báo này có trụ sở chính tại TP Hồ Chí Minh và Hà Nội) đã phối hợp nhịp nhàng, chia sẻ thông tin, tư liệu, đồng thời đi đâu cũng có nhau để đề phòng bị đe dọa, hành hung.

Theo chia sẻ của một nữ nhà báo, lãnh đạo Đài VTC - Đài VOV chỉ đạo sát sao, đồng hành, tin cậy và đã bảo vệ chị khi các video phanh phui sự thật trong vụ Formosa xả thải làm chết các ở miền Trung bị chỉ trích. Lãnh đạo kênh VTC 14 còn khuyến khích chị sử dụng mạng xã hội facebook chia sẻ và lan tỏa các chương trình phát sóng.

Một số tờ báo đã phát huy sức mạnh của tập thể trong đấu tranh chống tham nhũng. Trả lời nhóm nghiên cứu, một nhà báo nguyên là lãnh đạo báo Báo Người Cao Tuổi cho biết nhóm phóng viên dưới quyền ông mỗi người được phân công một việc, người này độc lập và không biết việc của người kia, và ông là người chấp bút, ráp nối cuối cùng. Thậm chí có tuyến bài đến nửa đêm ông mới đem ra nhà in để đưa vào trang báo nhằm giữ bí mật đến phút chót.

Việc phanh phui vụ “Quỹ đen ở Cục Đường thủy nội địa – Bộ Giao thông Vận tải” trên Báo Pháp luật TP Hồ Chí Minh là một ví dụ khác. Theo nhà báo- tác giả chính của loạt bài này,

¹⁵<http://mec.org.vn/vi/bao-chitruyen-thong/kho-khan-thuan-loi-voi-bao-chi-dua-tin-tham-nhung-o-cap-tinh/20150209012113181p4c18.htm>

phía đối tượng (các nhà thầu chung chi cho Cục để lập quỹ đen) đã gạ gẫm, gợi ý các hợp đồng tiền tỉ với anh và Ban biên tập Báo nhằm mua sự im lặng, song tập thể Báo vẫn kiên định, theo đuổi sự việc đến cùng. Đó cũng là bí quyết thành công của tập thể lãnh đạo – phóng viên Báo Lao động Nghệ An với các vụ điều tra “đụng chạm” đến cán bộ cấp cao, theo chia sẻ của một nhà báo với nhóm nghiên cứu.

4.2. Xây dựng phương án điều tra

Để có được sự tin cậy, sự phối hợp nhịp nhàng, ăn ý, điều kiện tiên quyết là phải trung thực và đoàn kết nội bộ. Tác giả loạt bài “Quỹ đen ở Cục Đường thủy nội địa – Bộ Giao thông Vận tải” trên Báo Pháp luật TP Hồ Chí Minh cho biết trước khi tiến hành loạt bài, anh phải lập kế hoạch chi tiết như một phương án tác chiến, báo cáo đầy đủ các tình tiết sự việc với cấp trên, gửi vào email tập thể lãnh đạo. Từ đó, nhóm làm việc sẽ lên phương án ứng phó hậu xuất bản. Một điều quan trọng mà anh chia sẻ là sự đồng thuận, ủng hộ và phối hợp của các cán bộ thuộc một số cơ quan then chốt như Ban Nội chính trung ương, Bộ Công an, Viện Kiểm sát Nhân dân tối cao... trong quá trình giải quyết vụ việc và xử lý những kẻ tham nhũng.

Tại cuộc thảo luận nhóm ở TP Hồ Chí Minh (ngày 27 tháng 10 năm 2019), nhà báo này đã giới thiệu các bản sơ đồ, kế hoạch “tác chiến” trong một số vụ việc gần đây mà anh là người lên kế hoạch và trực tiếp triển khai. Trong các bản mô phỏng “trận đánh” này, các mục tiêu, hướng đi được vẽ ra rất rõ ràng, kèm theo kế hoạch thời gian và đề xuất hỗ trợ, phối hợp rất cụ thể. Đó cũng là kinh nghiệm khi xử lý một vụ việc của một cựu lãnh đạo Báo Người Cao Tuổi, theo chia sẻ của ông.

MỤC 5 - Sự tác động của các bên liên quan

5.1. Các yếu tố ảnh hưởng đến hoạt động điều tra của báo chí

Hoạt động điều tra chống tham nhũng của báo chí chịu sự tác động của nhiều yếu tố khách quan và chủ quan. Nhà báo có thể bị đe dọa, mua chuộc, buộc phải thỏa hiệp, và có tờ báo lại trở thành công cụ bao che cho tham nhũng.

Ví dụ, khi xảy ra vụ cưỡng chế đất ở Tiên Lãng - Hải Phòng và Văn Giang - Hưng Yên (2012), các báo địa phương của tỉnh đưa tin về sự việc rất khác so với các báo có trụ sở ở địa phương khác (chẳng hạn, quy kết người dân kháng cự lại việc cưỡng chế như tội phạm, trong khi báo địa phương khác lại nhìn nhận họ như nạn nhân bị oan). Sau khi trung ương có kết luận thì các báo này không cải chính và cũng không có ai bị xử lý kỷ luật. Một số cơ quan báo chí ký hợp đồng truyền thông với các tập đoàn kinh tế. Khi tập đoàn kinh tế có sai phạm thì các tờ báo này gặp lúng túng hoặc im lặng, rất khó tham gia điều tra chống tham nhũng tại tập đoàn đối tác.

Một số tờ báo lúc đầu hăng hái tham gia điều tra một vụ việc cụ thể, nhưng sau đó gặp sức ép, bị đe dọa và/hoặc dụ dỗ, đã sẵn sàng thỏa hiệp, nhân nhượng. Một số nhà báo/cơ quan báo chí đã có hiện tượng “sáng đăng, trưa gập, chiều gỡ”. Từ một chủ thể tham gia chống tham nhũng, tiêu cực, một số nhà báo/cơ quan báo chí tự chuyển hóa thành kẻ đồng lõa với tham nhũng, tiêu cực. Trường ban Tuyên giáo trung ương Võ Văn Thưởng nhiều lần phê phán và cảnh báo về tình trạng này.

Khi rà soát loạt bài điều tra về công trình 8B Lê Trực, nhóm nghiên cứu nhận thấy chính tờ báo phát hiện vụ việc xây trái phép này sau một thời gian lại đăng bài có ý đề xuất giữ nguyên hiện trạng công trình, dù trước đó chính báo này khẳng định công trình cao tầng sai phép này “nhòm” xuống Lăng Bác là “không thể chấp nhận”¹⁶ (?!).

Theo chia sẻ của các nhà báo, có những trường hợp báo chí im lặng trước một vụ tham nhũng nghiêm trọng do tính chất nhạy cảm, tinh vi và phức tạp của vấn đề, như vụ việc sai phạm ở Khu đô thị mới Thủ Thiêm và vụ Mobifone-AVG.

Một nhà báo từng phụ trách Báo Sài Gòn Tiếp thị kể khi ông cử phóng viên đi xác minh đơn kêu cứu của người dân Thủ Thiêm, lãnh đạo TP Hồ Chí Minh đã cho người gọi ông và thủ trưởng cơ quan chủ quản (Trung tâm Xúc tiến thương mại TP Hồ Chí Minh) lên để nhắc nhở, quán triệt mang tính đe dọa.

Còn trong vụ Mobifone-AVG, không có tờ báo nào viết bài điều tra vụ việc này, mà chỉ phản ánh hoạt động của các cơ quan nhà nước xử lý vụ việc. Khi Thanh tra Chính phủ công bố kết luận thanh tra, một số tờ báo đã đăng văn bản phản biện/phản bác kết luận thanh tra của Bộ Thông tin và Truyền thông¹⁷.

Đối với những vụ tham nhũng lớn liên quan đến cấp cao hay cấp trên của cơ quan báo chí, các nhà báo chỉ có thể phát huy vai trò đấu tranh chống tham nhũng khi có sự hỗ trợ, phối hợp, chỉ đạo và cung cấp thông tin từ các cơ quan chức năng của Đảng và nhà nước.

5.2. Can thiệp từ đồng nghiệp

Một số nhà báo điều tra cho biết thường có sự can thiệp từ những người có thế lực và các đồng nghiệp vào các đề tài đụng tới những vấn đề lớn được coi là nhạy cảm. Mức độ can thiệp có thể nhẹ nhàng, lịch sự, nhưng tác động lớn vì họ là những người có thế lực và có ảnh hưởng đối với nhà báo và tổng biên tập.

Một số nữ nhà báo (Đài VTC, Báo Tiền phong) cho biết đôi khi các đồng nghiệp viết bài trên mạng xã hội bắt bẻ một vài chi tiết nghiệp vụ, thậm chí có người viết sau khi xin xỏ không thành. Trong vụ Formosa và vụ “Gánh nặng quê nghèo”, các nhà báo đã bị nhiều người chỉ trích, “ném đá” trên mạng xã hội. Theo một nhà báo Báo Nông nghiệp Việt Nam, có nhà báo vừa phản bác bài điều tra của anh trên báo khác, vừa đăng trên mạng xã hội.

Như vậy, với các nhà báo điều tra, việc chịu các loại sức ép là chuyện phổ biến. Để vượt qua các sức ép này, họ phải giữ gìn được sự liêm chính. Nếu nhà báo điều tra không giữ được sự liêm chính, bản thân họ sẽ bị tấn công ngược và bị trả thù.

MỤC 6 - Mạng xã hội và kỹ năng ứng dụng công nghệ của nhà báo

6.1. Nhà báo – công dân trên mạng xã hội

Điều đáng ngạc nhiên là trong cả mười tuyến bài nổi bật mà nhóm nghiên cứu tìm hiểu thấy nổi lên vai trò ngày càng cao của mạng xã hội đối với 3 trong 4 khâu xuất bản báo chí điều tra.

¹⁶ <https://petrotimes.vn/ky-la-phao-dai-dom-xuong-lang-bac-323801.html>

¹⁷ http://www.viet-studies.net/kinhte/BoTTTTPhanBacAVG_VnEx.pdf

Theo một nghiên cứu năm 2015 do Trung tâm truyền thông giáo dục cộng đồng (MEC) thực hiện thì mạng xã hội facebook với trên 62 triệu tài khoản hoạt động ở Việt Nam (số liệu facebook công bố tháng 12/2019) là môi trường thông tin hết sức thuận lợi để mọi công dân có thể đóng vai trò là nhà báo – công dân, cung cấp thông tin/bằng chứng ban đầu tố cáo tham nhũng, tiêu cực. Các cơ quan nhà nước ở Việt Nam cũng ngày càng quan tâm, coi trọng thông tin trên mạng xã hội, tăng cường chủ động cung cấp thông tin chính thức, đồng thời phản bác các thông tin sai sự thật, xuyên tạc trên mạng xã hội.

Khảo sát hơn 1.200 đại diện cơ quan nhà nước thuộc 15 tỉnh thành phố ở cả ba miền cho thấy: Tỷ lệ cơ quan nhà nước sẵn sàng xử lý thông tin trên mạng xã hội khá cao. Cụ thể, có khoảng 83,3% người phát ngôn cơ quan nhà nước sẵn sàng cho kiểm tra, xác minh thông tin trên mạng xã hội; Khoảng 77,9% nhà báo, phóng viên được hỏi cũng xác nhận cơ quan nhà nước sẵn sàng cho kiểm tra, xác minh thông tin khi nhà báo đưa thông tin lên mạng xã hội.

Theo chia sẻ của một nhà báo, tính năng livestream (truyền hình trực tiếp) của facebook đã giúp lan tỏa các phóng sự truyền hình trong vụ Formosa năm 2015. Một nhà báo khác ở Báo Lao động Nghệ An tiết lộ, chính nhờ sự “ảo diệu” của mạng xã hội mà các bài thơ, ca, hò, vè anh viết trên facebook lại có giá trị đưa tin rất lớn khi vụ Mobifone-AVG được hiểu như “vùng cấm” với báo chí ở giai đoạn vụ án chưa được khởi tố. Trước đó, việc hành hung các nhà báo Đài VOV đang tác nghiệp trong vụ cưỡng chế ở Văn Giang năm 2012 cũng được đưa lên mạng xã hội Youtube, gây sức ép dư luận, khiến đại diện cơ quan nhà nước phải tới gặp xin lỗi các nhà báo và kỷ luật ba cá nhân sai phạm.

6.2. “Nguồn tin, nhà tư vấn, sợi dây kết nối”

Dùng mạng xã hội để lan tỏa bài viết, trang báo giờ đây còn là nghĩa vụ của phóng viên theo yêu cầu của tòa soạn. Nhiều nhà báo coi mạng xã hội là nguồn cung cấp thông tin ban đầu, và là nhà tư vấn gợi ý phương hướng tìm kiếm thông tin và điều tra vụ việc.

Trả lời nhóm nghiên cứu, bác sĩ - facebooker Trần Song Hào cho biết, khi mới xảy ra vụ cá chết (tháng 4/2015) bằng nhiều thông tin thu thập được anh đã có căn cứ khẳng định Formosa là thủ phạm, dù cơ quan nhà nước cho rằng (có thể) do tảo nở hoa (!). Nhưng khi gửi đi tới 3 tòa soạn, bài viết của anh không được cơ quan báo chí nào đăng tải nên buộc lòng anh phải công bố thông tin trên mạng xã hội. Bài viết có các dữ liệu gợi ý để dư luận hướng về vai trò của công ty Formosa và sau gần một tháng, công ty này buộc phải cúi đầu nhận lỗi và chấp nhận đền bù cho người dân bị thiệt hại.

Theo tác giả chính loạt bài “Quyển đen ở Cục Đường thủy nội địa” trên Báo Pháp luật TP Hồ Chí Minh, nguồn tin ban đầu với hai tờ viết tay ghi chép các khoản chi hối lộ ở Cục Đường thủy nội địa – Bộ Giao thông Vận tải, được gửi qua facebook đã giúp anh rất nhiều trong việc phanh phui tiêu cực ở cơ quan này. Đáng nói là tận dụng tính năng “tạo nhóm” trên facebook, nhiều group báo chí đã ra đời và trở thành nơi kết nối, trao đổi nghiệp vụ, thậm chí thành nơi bầu chọn và trao tặng các giải thưởng báo chí dành cho các tác phẩm điều tra xuất sắc, mà điển hình là Giải Vành Khuyên của Diễn đàn Nhà báo trẻ. Chính nhờ sự bầu chọn và trao giải này, các tác phẩm báo chí điều tra một lần nữa được lan tỏa.

Trong số hơn 500 nhà báo được hỏi “Khi bài báo chống tham nhũng, tiêu cực bị tổng biên tập không cho đăng vì sức ép từ bên ngoài, phóng viên làm gì?” thì có 14,7% nhà báo trả lời sẽ đăng trên mạng xã hội có kí tên, 12,9% nói đăng trên các tài khoản ẩn danh.

Phần IV – KẾT LUẬN VÀ KHUYẾN NGHỊ

Từ các phát hiện ở phần trên, nhóm nghiên cứu đề xuất:

1. Đối với các cơ quan nhà nước

1.1. Sửa đổi Luật Báo chí 2016

Sau 3 năm triển khai thực hiện Luật Báo chí 2016, mặc dù đạt được những thành tựu quan trọng, song thực tế vẫn còn nhiều tồn tại, bất cập.

Vì vậy, cần thiết phải sửa đổi toàn diện Luật Báo chí 2016 và Nghị định 09 nhằm khắc phục những tồn tại, bất cập, bảo đảm tốt hơn quyền tiếp cận thông tin của báo chí. Điều này cũng phù hợp với chủ trương của Bộ Thông tin và Truyền thông tại hội nghị sơ kết 3 năm thi hành Luật Báo chí 2016, tổ chức ngày 3/12/2019 ở Hà Nội.

Một nội dung quan trọng cần sửa đổi là mở rộng phạm vi các đối tượng phải thực hiện trách nhiệm phát ngôn và cung cấp thông tin cho báo chí. Luật cần quy định trách nhiệm phát ngôn và cung cấp thông tin của các cơ quan tổ chức khác trong hệ thống chính trị, như các cơ quan, tổ chức của Đảng, các đoàn thể xã hội, trường học, bệnh viện, các doanh nghiệp nhà nước, các doanh nghiệp tư nhân sử dụng nguồn ngân sách lớn từ nhà nước hoặc các tổ chức tư nhân thực hiện nhiệm vụ công. Mặt khác, phát ngôn và cung cấp thông tin cho báo chí cũng là nhu cầu của các cơ quan tổ chức Đảng, tổ chức chính trị xã hội, doanh nghiệp, xuất phát từ yêu cầu hoạt động truyền thông và lợi ích của các cơ quan, tổ chức này chứ không phải chỉ là nhu cầu của nhà báo.

Luật cần có hướng dẫn cụ thể về quy trình, thủ tục tiếp nhận và giải quyết yêu cầu cung cấp thông tin của báo chí đối với các cơ quan, tổ chức, đơn vị; yêu cầu các cơ quan, tổ chức, đơn vị bố trí cán bộ đầu mối để thực hiện việc tiếp nhận và giải quyết yêu cầu cung cấp thông tin của báo chí.

Luật cũng cần bổ sung quy định về quyền tiếp cận thông tin của các phóng viên hoạt động nghiệp vụ dưới 2 năm, chưa đủ điều kiện để cấp thẻ nhà báo.

Luật cần giải thích rõ hơn các khái niệm và quy định chưa thật sự rõ ràng, còn gây hiểu nhầm, tranh cãi, như quy định về người phát ngôn được ủy quyền, những thông tin nào được coi là thuộc danh mục bí mật nhà nước, thế nào là bí mật thuộc nguyên tắc và quy định của Đảng, thế nào là bí mật công tác, những tài liệu nào phải cung cấp cho báo chí, những cuộc họp nào của cơ quan nhà nước báo chí có thể tham dự...

Khuyến nghị thành lập cơ chế khiếu nại, giải quyết tranh chấp về tiếp cận thông tin

Theo luật pháp quốc tế, người dân có quyền tiếp cận với một cơ quan ra quyết định khác ngoài cơ quan nhà nước được yêu cầu cung cấp thông tin khi yêu cầu này bị từ chối hoặc có khả năng xảy ra hành vi vi phạm pháp luật.

Cơ chế khiếu nại, tố cáo thường gồm 3 cấp độ: với cơ quan có trách nhiệm cung cấp thông tin, cơ quan hành chính độc lập và cuối cùng là tòa án.

Việc khiếu nại, tố cáo với chính cơ quan nhà nước ban đầu từ chối yêu cầu cung cấp thông tin giúp các cơ quan nhà nước giải quyết vấn đề kịp thời, nhanh chóng trong phạm vi nội bộ. Với cơ chế này, nhà báo bị từ chối cung cấp thông tin có thể khiếu nại lên cơ quan cấp trên của cơ quan đó, phản ánh với Ban Tuyên giáo, Bộ Thông tin và Truyền thông, Sở Thông tin và Truyền thông để can thiệp, đôn đốc người phát ngôn thực hiện trách nhiệm cung cấp thông tin cho báo chí.

Cơ chế giải quyết tranh chấp thông qua tòa án là quan trọng nhất vì tòa án có quyền phân xử các vấn đề phức tạp. Tuy nhiên, việc đưa tranh chấp ra tòa án thường mất nhiều công sức, thời gian và kinh phí với những trình tự thủ tục phức tạp. Trên thực tế, có rất ít trường hợp báo chí kiện lên tòa án về tranh chấp trong việc cung cấp thông tin.

Kinh nghiệm các nước cho thấy phương thức giải quyết khiếu nại thông qua một cơ quan giám sát độc lập là cần thiết, giúp thực hiện quyền khiếu nại nhanh chóng với chi phí thấp. Vai trò của cơ quan giám sát độc lập này đặc biệt quan trọng trong việc diễn giải các trường hợp ngoại lệ đối với quyền tiếp cận thông tin, do tính chất phức tạp và nhạy cảm của ngoại lệ trong hệ thống pháp luật. Năm 2015, trung tâm MEC đã đề xuất cơ chế trọng tài để phân xử tranh chấp về quyền tiếp cận thông tin¹⁸.

1.2. Thực hiện tốt trách nhiệm phát ngôn và cung cấp thông tin cho báo chí, bảo đảm quyền tiếp cận thông tin của báo chí

Để từng cơ quan nhà nước làm tốt trách nhiệm phát ngôn và cung cấp thông tin cho báo chí, người đứng đầu cơ quan nhà nước cần được tập huấn để có nhận thức đầy đủ về trách nhiệm của mình trong việc tổ chức thực hiện công tác phát ngôn và cung cấp thông tin cho báo chí. Trên thực tế, do chưa hiểu rõ quy định của Nghị định 09, nhiều người đứng đầu cơ quan nhà nước đã không tham gia các lớp tập huấn công tác phát ngôn và cung cấp thông tin cho báo chí mà thường giao nhiệm vụ và khoán trắng cho một cán bộ cấp phó hoặc chánh văn phòng lo việc này. Người đứng đầu cơ quan nhà nước cần phân công cán bộ tham mưu giúp việc công tác phát ngôn và cung cấp thông tin cho báo chí, tổ chức xây dựng quy trình thực hiện phát ngôn và cung cấp thông tin cho báo chí, tổ chức tập huấn kỹ năng cho đội ngũ cán bộ tham mưu giúp việc công tác phát ngôn và cung cấp thông tin cho báo chí.

Tăng cường công khai, minh bạch và trách nhiệm giải trình theo quy định của Luật phòng, chống tham nhũng. Chủ động cung cấp thông tin theo quy định của pháp luật, nhất là Luật Tiếp cận thông tin. Ban hành Quy chế cung cấp thông tin và Danh mục các loại thông tin cần phải cung cấp theo quy định của Luật Tiếp cận thông tin.

2. Đối với các cơ quan báo chí và nhà báo

Các cơ quan báo chí cần tổ chức lớp tập huấn cho các nhà báo, phóng viên về quyền tiếp cận thông tin phục vụ hoạt động điều tra chống tham nhũng. Trong đó chú ý kiến thức pháp luật về quyền tiếp cận thông tin, về quy trình và thủ tục tiếp cận thông tin, về kỹ năng thúc đẩy thực hiện quyền tiếp cận thông tin.

Các cơ quan báo chí và nhà báo cần coi trọng việc giám sát, thúc đẩy cơ quan nhà nước thực hiện công khai, minh bạch thông tin và trách nhiệm giải trình theo quy định của pháp luật;

¹⁸ <http://mec.org.vn/Images/Uploaded/Share/2015/02/24/Kien-nghi-ve-cac-nghi-dinh-xu-phat-bao-chi.PDF>

chống hành vi lạm dụng dấu mật để bung bít thông tin. Năm 2015, MEC đã đề xuất bộ công cụ và quy trình nhà báo điều tra¹⁹.

Hội nhà báo Việt Nam, các trường đào tạo báo chí cần tổ chức các lớp tập huấn, bồi dưỡng nghiệp vụ cho các nhà báo, phóng viên về quyền tiếp cận thông tin, kiến thức pháp lý và quy định đạo đức nghề nghiệp đối với nhà báo điều tra.

Cơ quan báo chí, các trường đại học, cơ sở đào tạo báo chí, Bộ TTTT, tổ chức xã hội cần chủ động tổ chức tập huấn, bồi dưỡng nghiệp vụ điều tra cho các nhà báo theo lĩnh vực và địa bàn mình quản lý.

3. Đối với công chúng và các tổ chức xã hội

Một nguồn tin quan trọng đối với các nhà báo hoạt động điều tra chống tham nhũng là từ “nhà báo công dân” và các tổ chức xã hội. Trong môi trường mạng xã hội hiện nay, ngày càng có nhiều “nhà báo công dân” hoạt động tích cực, cung cấp nhanh chóng, kịp thời thông tin về các hành vi tham nhũng, tiêu cực. Họ là lực lượng hùng hậu, tiếp sức cho các nhà báo trong hoạt động điều tra chống tham nhũng.

Để phát huy vai trò của đội ngũ “nhà báo công dân” này, các tổ chức xã hội cần động viên, khuyến khích và hướng dẫn các thành viên của mình tham gia phát hiện, cung cấp thông tin, bằng chứng về các hành vi tham nhũng. Các tổ chức này cũng nên tổ chức các lớp tập huấn về quyền tiếp cận thông tin theo Luật Tiếp cận thông tin để các “nhà báo công dân” phát huy hiệu quả vai trò của mình trong việc giám sát cơ quan nhà nước, đấu tranh chống tham nhũng, tiêu cực.

Luật Tiếp cận thông tin là công cụ pháp lý hết sức quan trọng bảo đảm quyền được biết của người dân, là quyền quan trọng bậc nhất trong các quyền con người, nhưng cho đến nay, đa số người dân Việt Nam vẫn chưa biết rõ quyền tiếp cận thông tin của mình theo quy định của pháp luật. Nhiều người dân cũng chưa biết là mình có quyền yêu cầu cơ quan nhà nước phải cung cấp những thông tin quan trọng, thiết thực theo quy định của Luật Tiếp cận thông tin.

Khi người dân nhận thức được quyền được biết của mình theo quy định của pháp luật, họ sẽ có thể theo dõi, giám sát, thúc đẩy việc thực hiện trách nhiệm cung cấp thông tin, công khai minh bạch thông tin của cơ quan nhà nước.

Trong bối cảnh truyền thông xã hội đang phát triển mạnh mẽ như hiện nay, người dân hoàn toàn có thể tham gia theo dõi, giám sát, thúc đẩy việc cung cấp thông tin, công khai, minh bạch thông tin của cơ quan nhà nước một cách dễ dàng, thuận tiện và hiệu quả.

¹⁹ <http://www.mec.org.vn/vi/bao-chitruyen-thong/iso-bao-chicong-cu-hieu-qua-ho-tro-toa-soan-tiep-nhan-va-xuly-y-kien-ban-doc/20160316035414211p3c20.htm>

Phần V - PHỤ LỤC

Phụ lục 1: Danh sách các vụ việc làm đề tài nghiên cứu

1. Vụ án “Hậu PMU18”

Khoảng thời gian	2009
Tóm tắt sự kiện/vấn đề và phạm vi nghiên cứu	Trong vụ án hình sự đánh bạc và quản lý kinh tế xảy ra tại Ban Quản lý dự án giao thông số 18 (PMU18), báo chí đăng nhiều thông tin liên quan đến nhiều cán bộ cấp cao trong quá trình điều tra, sau đó ra tòa không chứng minh được. Bộ Công an đã khởi tố bắt giam 2 nhà báo của báo Thanh niên và Tuổi trẻ, triệu tập 40 phóng viên ở các cơ quan báo chí khác để làm rõ nguồn thông tin các báo dùng để viết bài. Kết quả: Trưởng, phó ban chuyên án và 2 nhà báo Nguyễn Việt Chiến, Nguyễn Văn Hải bị kết án tù giam về tội “lộ bí mật công tác”.
Cá nhân/tổ chức được nghiên cứu Phương pháp nghiên cứu	Nhà báo Nguyễn Việt Chiến (Báo Thanh Niên) và Nguyễn Văn Hải (Báo Tuổi Trẻ). Phương pháp nghiên cứu: Nghiên cứu tại bàn
Nguồn tin/Phương pháp tiếp cận ban đầu của nhà báo	Nhà báo ghi chép lại lời kể của điều tra viên, lãnh đạo Cục Cảnh sát hình sự về những việc họ tiến hành trong ngày và đưa thẳng lên báo chi tiết các lời khai, chi tiết các nhân vật bị triệu tập mà không qua khâu kiểm chứng.
Khó khăn, thách thức chính	Các lời khai, nội dung làm việc giữa điều tra viên và đương sự chỉ là thông tin ban đầu. Nhiều nội dung liên quan đến nhiều người ở nhiều vùng khác nhau và trong khoảng thời gian khác nhau, rất khó xác định sự thật một cách nhanh chóng.
Kinh nghiệm, kỹ năng xử lý của báo chí	Án tù đối với hai nhà báo là bài học đắt giá về việc lấy thông tin chưa kiểm chứng để đăng báo, nhất là những thông tin liên quan đến quyền và lợi ích hợp pháp của bên thứ ba. Ngoài ra là kinh nghiệm quý báu về việc nắm rõ danh mục tài liệu mật của các ngành khác nhau để tự bảo vệ mình an toàn.

2. Vụ cưỡng chế đất tại Văn Giang – Hưng Yên

Khoảng thời gian	2012
Tóm tắt sự kiện/vấn đề và phạm vi nghiên cứu	Tháng 4/2012, trong vụ cưỡng chế thu hồi đất để xây khu đô thị Eco Park tại Văn Giang - Hưng Yên, Bộ Công an và Công an tỉnh Hưng Yên đã điều động trên 1.000 cảnh sát, an ninh dân phòng. Phóng viên VOV đứng ngoài khu vực cưỡng chế để theo dõi, đưa tin đã bị đánh, trói và đưa về trụ sở. Đài báo nước ngoài đưa tin về video hành hung nhà báo, nhưng tỉnh Hưng Yên vẫn báo cáo sai sự thật với Chính phủ là “video cắt ghép”. Sau đó, báo chí trong nước đưa tin thì Công an mới nhận sai và xử lý hành chính nhóm 3 dân phòng, mỗi người 500.000 đồng.

Cá nhân/tổ chức được nghiên cứu Phương pháp nghiên cứu	Nhà báo Nguyễn Ngọc Năm, nhà báo Hán Phi Long, Đài VOV. Rà soát tại bàn và qua các bài báo “ngược dòng” của Pháp Luật TP HCM và video clip.
Nguồn tin/Phương pháp tiếp cận ban đầu của nhà báo	Từ các clip hành hung nhà báo do người dân quay và đưa lên Youtube. BBC và các đài báo nước ngoài đăng tải, báo chí trong nước tiếp cận khi họp trực tuyến giữa Chính phủ và các tỉnh và nhận thông tin sai. Báo Pháp Luật TP HCM đi phỏng vấn người dân mất đất và phỏng vấn chuyên gia cho thấy khi thu hồi đất vì mục tiêu kinh tế thì doanh nghiệp làm chủ đầu tư cần thương lượng với người dân về giá đền bù. Việc đưa lực lượng lớn công an vào cưỡng chế là không đúng.
Khó khăn, thách thức chính	Việc sử dụng lực lượng công an đông đảo, sử dụng vũ lực đe dọa việc tác nghiệp của báo chí, nhất là có “tin đồn” dự án liên quan đến con gái của một lãnh đạo cấp cao khiến báo chí “thúc thủ”. Bên cạnh đó, có hiện tượng đơn thư của người dân mất đất gửi đến báo chí tăng đột biến, từ nhiều địa phương khác nhau nên sự quan tâm bị pha loãng.
Kinh nghiệm, kỹ năng xử lý của báo chí	Bài học lớn về việc phân loại đơn thư, quan tâm đến việc dung hòa lợi ích giữa các bên: doanh nghiệp – nhà nước – người mất đất để có kế hoạch đưa tin phù hợp. Khi quyết định đưa tin cần xác định rõ những rủi ro (như dễ bị đe dọa, hành hung) để từ đó có kế hoạch thu thập đầy đủ thông tin mà vẫn an toàn.

3. Vụ cưỡng chế đất tại Tiên Lãng – Hải Phòng

Khoảng thời gian	2011 – 2012
Tóm tắt sự kiện/vấn đề và phạm vi nghiên cứu	Đầu năm 2012, chính quyền huyện Tiên Lãng, TP Hải Phòng ra quân thu hồi đầm nuôi tôm của ông Đoàn Văn Vươn ở khu vực Cống Rộc để giao cho chủ thầu khác khai thác. Gia đình ông Đoàn Văn Vươn đã sử dụng vũ khí thô sơ chống lại, gây thương tích cho nhiều cán bộ cưỡng chế, sau đó lẩn trốn và bị bắt. Đài, báo địa phương mô tả anh em ông Vươn như những tên xã hội đen đầy manh động, liều mạng. Báo Pháp Luật TP HCM, Thanh Niên, VTC News và nhiều báo khác ngoài việc đưa tin về cuộc đấu không cân sức còn đưa về vụ kiện của ông Vươn với chính quyền Tiên Lãng tại tòa án, sau đó chính quyền vẫn cố thu hồi. Kết luận của Thủ tướng sau đó cho thấy Hải Phòng sai hoàn toàn.
Cá nhân/tổ chức được nghiên cứu Phương pháp nghiên cứu	Nhà báo Đỗ Huy Hoàng (Pháp Luật TP HCM), Nhà báo Phạm Hải Sâm (Báo Thanh Niên), Nhà báo Vũ Minh Khang (VTC News) và một số báo khác. Rà soát tại bàn các bài báo của Pháp Luật TP HCM, Thanh Niên, VTC News; tham khảo nghiên cứu “Thuận lợi và khó khăn của báo chí đưa tin tham nhũng ở cấp tỉnh” – DFID 2012.

Nguồn tin/Phương pháp tiếp cận ban đầu của nhà báo	Nhà báo lấy tin chính thức từ chính quyền huyện Tiên Lãng; đồng thời tìm hiểu thông tin từ hàng xóm, Hiệp hội Nuôi tôm huyện Tiên Lãng và TAND TP Hải Phòng. Nhà báo cũng phỏng vấn đại diện gia đình ông Vươn.
Khó khăn, thách thức chính	Thông tin chính thức từ chính quyền huyện Tiên Lãng và công an TP Hải Phòng không chính xác, không đúng bản chất. Nhà thầu rập rình đầm tôm của ông Vươn thuê xã hội đen ngăn chặn hoạt động báo chí, bắn tin đe dọa nhà báo, bắt tay với chính quyền huyện quyết lấy bằng được đầm tôm.
Kinh nghiệm, kỹ năng xử lý của báo chí	Nhà báo viết bài không nên chỉ dựa vào một nguồn tin duy nhất từ chính quyền, dù ở cấp nào. Điều cần thiết là phải điều tra, xác minh từ nhiều nguồn, nhất là những nguồn tin có quyền và lợi ích liên quan. Đề đối phó với sự đe dọa, ngăn chặn, cần hoạt động theo nhóm, có sự chia sẻ và hỗ trợ lẫn nhau. Mặt khác, sử dụng chính kênh báo chí để sử dụng sức mạnh công khai, minh bạch gây áp lực trở lại.

4. Vụ Chủ tịch UBND tỉnh Hà Giang Nguyễn Trường Tô; vụ tài sản Phó Tổng TTCP Ngô Văn Khánh, Tổng TTCP Trần Văn Truyền.

Khoảng thời gian	2013 – 2016
Tóm tắt sự kiện/vấn đề và phạm vi nghiên cứu	Qua các báo cáo và đơn thư phản ánh cho thấy tỉnh Hà Giang trở thành “đại công trường” nợ ngập đầu nhưng toàn chỉ định thầu. Trong khi đó, có hiện tượng quan chức lãnh đạo tỉnh ăn chơi sa đọa, mua dâm cả nữ sinh trung học. Cảnh ăn chơi này còn được quay phim, chụp hình đưa lên mạng. Một số lãnh đạo và cựu lãnh đạo Thanh tra Chính phủ (TTCP) không kinh doanh nhưng lại có nhiều tài sản là nhà đất giá trị lớn, có lượng lớn cổ phiếu ngân hàng và ngoại tệ. Báo Người Cao Tuổi đăng nhiều kỳ về các dấu hiệu trên. Sau đó Ủy ban Kiểm tra trung ương tiến hành xác minh, kết luận và công bố kỷ luật nhiều cá nhân liên quan. Cơ quan Công an cũng khởi tố vụ án mua dâm người chưa thành niên và kết án các đối tượng liên quan.
Cá nhân/tổ chức được nghiên cứu Phương pháp nghiên cứu	Nhà báo Kim Quốc Hoa, nguyên Tổng biên tập; Nhà báo Hoàng Linh, phóng viên Báo Người Cao Tuổi. Phỏng vấn trực tiếp hai nhà báo về các nội dung liên quan; tham khảo các bài viết đã in trên báo và trên sách (hồi ký).
Nguồn tin/Phương pháp tiếp cận ban đầu của nhà báo	Từ thông tin “rỉ tai” của các cán bộ cấp cao trong hệ thống, cộng với đơn thư tố giác kèm hồ sơ gửi đến tòa soạn, thậm chí tận tay Tổng biên tập. Hồ sơ đủ tin cậy đăng báo, nhưng buộc phải cân nhắc các yếu tố liên quan đến bí mật đời tư, bí mật nhà nước, thuần phong mỹ tục.
Khó khăn, thách thức chính	Thông tin tương đối đầy đủ, nhưng số ít thiếu, khó kiểm chứng trong thời gian ngắn do liên quan đến nhiều người, ở nhiều địa bàn khác nhau. Thông tin nằm giữa ranh giới bảo vệ bí mật và công bố công khai, nhà báo rất dễ bị quy trách nhiệm khi công bố, dù dữ liệu đúng sự thật.

Kinh nghiệm, kỹ năng xử lý của báo chí	<p>Khi đã xác định là các “trận đánh lớn” tòa báo ưu tiên các nguồn lực (thời gian, con người, kinh phí) để tiến hành xác minh từ nhiều hướng.</p> <p>Với các thông tin “nhạy cảm”, có thể liên quan đến bí mật, cần có cách thức “rửa mặt” bằng cách gặp chính đương sự hoặc cấp phục trách trực tiếp để có thông tin chính thống đăng tải.</p>
---	--

5. Vụ thu hồi đất xây Khu đô thị mới Thủ Thiêm – TP HCM

Khoảng thời gian	2000 – 2019
Tóm tắt sự kiện/vấn đề và phạm vi nghiên cứu	<p>TP HCM có chủ trương phát triển vươn sang phía bên kia sông Sài Gòn (bán đảo Thủ Thiêm), tạo nên một khu đô thị mới kiểu mẫu, văn minh.</p> <p>Trong quá trình thực thi, cấp lãnh đạo TP nhiều lần điều chỉnh quy hoạch được duyệt, thu hồi đất của nhiều hộ dân không thuộc quy hoạch; sử dụng lãng phí và có dấu hiệu tham nhũng ngân sách nhà nước chi cho hạ tầng và giải phóng mặt bằng.</p> <p>Suốt quá trình điều chỉnh quy hoạch, thu hồi và đền bù đất, xây dựng hạ tầng, báo chí TP HCM hoàn toàn im lặng dù dân kêu oan rất nhiều; chỉ đưa tin ở giai đoạn công bố chủ trương. Chỉ khi Thanh tra Chính phủ công bố nhiều sai phạm ở hầu hết các khâu thì báo chí mới đưa tin.</p>
Cá nhân/tổ chức được nghiên cứu Phương pháp nghiên cứu	<p>Nhà báo Đặng Tâm Chánh, nguyên trưởng ban Chính trị - Xã hội, Báo Tuổi Trẻ; Nhà báo Nam Đồng, nguyên Tổng biên tập Báo Pháp Luật TP HCM.</p> <p>Phòng vấn trực tiếp hai nhà báo; rà soát kết luận của TTCP.</p>
Nguồn tin/Phương pháp tiếp cận ban đầu của nhà báo	<p>Nhà báo Tâm Chánh là phóng viên đầu tiên đưa tin về chủ trương quy hoạch Thủ Thiêm, thậm chí còn đề xuất in bản đồ và thông tin quy hoạch triển lãm ở Nhà văn hóa Thanh Niên. Sau này sang báo Sài Gòn Tiếp Thị (SGTT) có lần ông cử đến 6 phóng viên đi xác minh đơn thư kêu cứu của người dân Thủ Thiêm.</p> <p>Báo Pháp Luật TP HCM là tờ báo thường xuyên đi sâu vào vấn đề nhà đất và khiếu kiện trong lĩnh vực này. Tòa báo cũng nhận khá nhiều đơn thư của dân và thường xuyên tiếp cận lãnh đạo thành phố.</p> <p>Tuy nhiên, cả 3 cơ quan báo chí này gần như không có thông tin trước khi Thanh tra Chính phủ kết luận.</p>
Khó khăn, thách thức chính	<p>Sai phạm xuất phát từ lãnh đạo TP khiến báo chí dưới quyền e ngại, không dám đưa tin, thậm chí do được định hướng là “ủng hộ phát triển” nên buộc phải bỏ qua kêu cứu của người dân.</p> <p>Ông Tâm Chánh có lần cử 6 phóng viên đi xác minh đề tài Thủ Thiêm, ngay lập tức ông và ông Trương Trọng Nghĩa (Giám đốc Trung tâm Xúc tiến Đầu tư TP HCM) bị gọi lên UBND TP “ăn mắng” vì “tội” định cản trở sự phát triển của TP.</p>
Kinh nghiệm, kỹ năng xử lý của báo chí	<p>Bài học rút ra là cần phải có cách đưa tin vụ việc khi liên quan đến cấp trên trực tiếp. Nếu sử dụng nhuần nhuyễn cả hai kênh: báo chí chính thống và mạng xã hội thì có thể tìm ra cách đưa tin phù hợp.</p>

	Bên cạnh đó, quan điểm về phát triển cần được hiểu rõ hơn về bản chất, đó là nguyên tắc phát triển nhưng “không ai bị bỏ lại phía sau” (phát triển bền vững).
--	---

6. Vụ Formosa xả thải làm chết cá ở 4 tỉnh ven biển miền Trung

Khoảng thời gian	2015 – 2016
Tóm tắt sự kiện/vấn đề và phạm vi nghiên cứu	<p>Tháng 4/2015 hàng trăm tấn cá chết dạt vào bờ biển 4 tỉnh miền Trung. Ban đầu chính quyền và Bộ Tài nguyên môi trường đưa ra nghi vấn “tảo nở hoa” – tức thủy triều đỏ để giải thích cho lý do cá chết.</p> <p>Trên mạng xã hội bắt đầu xuất hiện nghi vấn Formosa là thủ phạm, báo chí khui ra đường ống thải ngầm của nhà máy này chôn thò xuống đáy biển thải ra hóa chất cực độc.</p> <p>Sau khi Chính phủ công bố sự thật, Formosa phải chấp nhận bồi thường 500 triệu USD cho người dân 4 tỉnh miền Trung bị thiệt hại.</p>
Cá nhân/tổ chức được nghiên cứu Phương pháp nghiên cứu	<p>Phỏng vấn qua email với Facebooker – bác sĩ Trần Song Hào, người đầu tiên công bố trên mạng xã hội nghi vấn về Formosa; Phỏng vấn trực tiếp Nhà báo Bùi Lan Anh, Kênh VTC 14, người tổ chức lặn biển quay phim để “mục sở thị” đường ống thải ngầm của Formosa thò xuống biển.</p> <p>Rà soát các bài báo đưa tin về vụ việc.</p>
Nguồn tin/Phương pháp tiếp cận ban đầu của nhà báo	<p>Thông tin cá chết được đưa ra rất khủng khiếp trên mạng xã hội với nhiều giả thuyết. Chính quyền và Bộ Tài nguyên Môi trường (TNMT) đưa ra thông tin không chính xác.</p> <p>Facebooker dựa vào chuyên môn của mình, cộng với việc phân tích dữ liệu ảnh vệ tinh, dữ liệu báo chí và các báo cáo khoa học về môi trường để từ đó dẫn dắt đến nghi vấn Formosa là thủ phạm.</p> <p>Nhà báo dựa vào phản ánh của ngư dân và thợ lặn gần khu vực xả thải, quyết định trang bị máy quay dưới nước để ghi hình lấy bằng chứng, kết hợp với phỏng vấn nhân chứng liên quan.</p>
Khó khăn, thách thức chính	<p>Tin giả (fake news) về lý do gây chết cá gây hoang mang cho ngư dân, cộng với áp lực từ chính quyền địa phương và một số cơ quan quản lý, chỉ đạo, theo dõi báo chí.</p> <p>Đội ngũ dư luận viên địa phương hoạt động rất tích cực, phản bác lại các bài điều tra, phanh phui sự thật.</p> <p>Lĩnh vực chuyên môn khá sâu (hóa chất, môi trường, đại dương và luyện kim) đòi hỏi kiến thức và sự hiểu biết.</p> <p>Sự né tránh, bung bít thông tin trước báo chí.</p>
Kinh nghiệm, kỹ năng xử lý của báo chí	<p>Dựa vào nhân chứng liên quan như ngư dân, chuyên gia, nhà khoa học, các báo cáo nghiên cứu về các lĩnh vực hóa chất, môi trường, đại dương và luyện kim.</p> <p>Sự dũng cảm, quyết liệt đi đến cùng sự thật và bảo vệ nó khi đã có đầy đủ niềm tin.</p> <p>Sự tin tưởng, hợp tác trong nội bộ.</p>

7. Vụ đấu thầu thuốc tại Sở Y tế Đắk Lắk

Khoảng thời gian	2015 – 2019
Tóm tắt sự kiện/vấn đề và phạm vi nghiên cứu	<p>Từ hiện tượng thiếu thuốc sau đấu thầu, nhà báo (Tiền Phong tại Tây Nguyên) đi tìm hiểu phát hiện trong việc đấu thầu thuốc do Sở Y tế tổ chức có việc đánh tráo chủng loại, sai tiêu chuẩn chất lượng mà Sở Y tế bỏ qua. Báo Tiền Phong đăng liên tục hơn 40 bài về vụ đấu thầu kỳ lạ này và các sai phạm liên quan xảy ra tại Sở Y tế. Mãi tới ngày 1/3/2019 Cơ quan Cảnh sát Điều tra Công an tỉnh Đắk Lắk mới khởi tố vụ án để điều tra.</p> <p>Sau này Ban chỉ đạo trung ương về PCTN đã quyết định rà soát tất cả các Sở Y tế về đấu thầu thuốc, đồng thời chỉ đạo xử lý sai phạm ở Cục Quản lý Dược.</p>
Cá nhân/tổ chức được nghiên cứu Phương pháp nghiên cứu	<p>Nhà báo Hoàng Thiên Nga, Trưởng ban đại diện Tây Nguyên Báo Tiền Phong, tác giả chính của loạt bài kéo dài từ 2015-2019.</p> <p>Rà soát loạt bài đăng trên báo và phản ứng từ mạng xã hội.</p>
Nguồn tin/Phương pháp tiếp cận ban đầu của nhà báo	<p>Qua đường dây nóng ở Ban đại diện Tây Nguyên Báo Tiền Phong, bệnh nhân phản ánh về hiện tượng thiếu thuốc. Xác minh ở nhiều nhà thuốc bệnh viên thấy có hiện tượng đó, cộng với tham vấn ý kiến chuyên gia, tìm hiểu văn bản của Bộ Y tế, nhà báo phát hiện thủ đoạn kéo dài nhiều năm ở Sở Y tế là đánh tráo chủng loại thuốc sau đấu thầu nhằm giảm chi phí, nâng giá thuốc để ăn chênh lệch. Nhà báo đã phỏng vấn nhiều bên, tận dụng tối đa kênh thu thập thông tin chính thống tại cuộc họp giao ban hàng tháng tại UBND tỉnh do Sở Thông tin và Truyền thông tổ chức.</p>
Khó khăn, thách thức chính	<p>Sự né tránh cung cấp thông tin từ địa phương đến Bộ Y tế (Cục Quản lý Dược). Sự mua chuộc, xin xỏ của đối tượng liên quan.</p> <p>Nick ảo nặc danh và sự can dự của một luật sư liên tục bôi nhọ, vu khống tác giả bài viết trên mạng xã hội và gửi các cấp quản lý, chỉ đạo báo chí.</p> <p>Địa bàn và quy mô sự việc ban đầu không lớn, ít sự quan tâm của dư luận rộng rãi khiến địa phương coi thường, không ráo riết xử lý vụ việc. Mặt khác, đây là lĩnh vực dễ xảy ra hiện tượng hối lộ, mua chuộc, khiến báo phản ánh đúng không thể chối cãi, nhưng lãnh đạo các cấp vẫn bưng bít, bao che cán bộ sai phạm đến cùng.</p>
Kinh nghiệm, kỹ năng xử lý của báo chí	<p>Tận dụng tối đa cuộc họp giao ban báo chí hàng tháng tại địa phương để thu thập thông tin và thúc đẩy điều tra, giải quyết vụ việc.</p> <p>Giải trình nghiêm túc, từ đó tạo kết nối với các cơ quan có trách nhiệm ủng hộ và tạo điều kiện phanh phui sự việc.</p> <p>Quyết liệt đeo bám, giữ mình trong sạch để không có điểm yếu, khiến đối phương không thể tấn công.</p> <p>Sử dụng mạng xã hội để lan tỏa các bài viết và tìm kiếm đồng minh hỗ trợ.</p>

8. Vụ lạm thu ở Hà Tĩnh, Loạt “Gánh nặng quê nghèo”

Khoảng thời gian	2016
Tóm tắt sự kiện/vấn đề và phạm vi nghiên cứu	<p>Từ thông tin phản ánh ở quê nhà người dân nhiều xã phải gồng mình đóng góp nhiều khoản thu, Báo Nông nghiệp Việt Nam đăng 5 kỳ liên tiếp “Gánh nặng quê nghèo”.</p> <p>Sau đó báo bạn, nick ảo trên mạng và địa phương phản ứng dữ dội, bắt bẻ một vài chi tiết lật vật để yêu cầu cải chính. Cục Báo chí đã tổ chức đối chất và đã sẵn sàng cho việc xử lý báo.</p> <p>Văn phòng Chính phủ ra thông báo truyền đạt ý kiến của Thủ tướng giao UBND tỉnh xử lý và ngừng lạm thu. Loạt bài sau đó được giải cao trong Giải Báo chí quốc gia.</p>
Cá nhân/tổ chức được nghiên cứu Phương pháp nghiên cứu	<p>Phỏng vấn trực tiếp Nhà báo Nguyễn Văn Hùng, Trưởng VP đại diện Báo Nông nghiệp Việt Nam tại Nghệ An, một trong hai tác giả chính.</p> <p>Rà soát thông qua các bài báo và phản ứng trên mạng xã hội.</p>
Nguồn tin/Phương pháp tiếp cận ban đầu của nhà báo	<p>Từ câu chuyện phản ánh tình trạng lạm thu ở quê, nhà báo đã viết thư cho Bí thư Tỉnh ủy đề hỏi và được cung cấp nhiều căn cứ để xác định đó là thu không đúng. Sau đó dù đã đề nghị nhưng cấp huyện, xã vẫn cố tình thu, nhà báo đã về địa phương thu thập ý kiến người dân và các tài liệu liên quan viết loạt bài phản ánh. Một mặt đưa thông tin lên cấp cao nhất là Chính phủ, Bộ Tài chính để thúc đẩy xử lý. Mặt khác, tiếp tục đưa thông tin lên mặt báo và đấu tranh trực tiếp với lãnh đạo địa phương.</p>
Khó khăn, thách thức chính	<p>Chính quyền cấp huyện, xã đã tiến hành thu sai quy định từ lâu, không muốn từ bỏ một nguồn lợi nên quyết tâm phản ứng đến cùng, bắt bẻ vài chi tiết lật vật cốt để phủ nhận cả loạt bài.</p> <p>Huy động “dư luận viên” và nhà báo đồng hương viết phản bác loạt bài.</p> <p>Gửi đơn thư lên Cục Báo chí và Thanh tra Bộ TT&TT để gây áp lực.</p>
Kinh nghiệm, kỹ năng xử lý của báo chí	<p>Thu thập ý kiến người dân và dữ liệu ở nhiều xã để đảm bảo tính toàn diện.</p> <p>Gửi thư, gọi điện và cung cấp tài liệu cho lãnh đạo Chính phủ và lãnh đạo tỉnh để vừa tìm sự đồng thuận, vừa thúc đẩy việc xử lý.</p> <p>Sử dụng triệt để các kênh mạng xã hội có kiểm soát (Diễn đàn Nhà báo trẻ) để phản bác lại các thông tin bôi nhọ.</p> <p>Kiên định mục tiêu của loạt bài: ngừng lạm thu nên các hành động đều tập trung hướng đến mục tiêu.</p>

9. Vụ Quỹ đen ở Cục Đường thủy nội địa – Bộ Giao thông vận tải

Khoảng thời gian	2017 – 2019
Tóm tắt sự kiện/vấn đề và phạm vi nghiên cứu	<p>Cục Đường thủy nội địa, bộ Giao thông Vận tải (GTVT) là cơ quan quản lý nhà nước, chịu trách nhiệm về nhiều gói thầu liên quan đến việc nạo vét, xây dựng, duy tu, bảo dưỡng... các cảng và tuyến đường thủy nội địa.</p>

	<p>Có một “luật bất thành văn” là các nhà thầu muốn tham gia phải “chung chi” một tỷ lệ nhất định cho Cục và khoản tiền này được giữ lại, chia chác cho cán bộ trong Cục và “đối ngoại” cấp trên.</p> <p>Báo Pháp Luật TP HCM dày công khám phá vụ việc. Sau khi báo đăng, Bộ Công an khởi tố điều tra, hiện chuẩn bị xét xử vụ án “Lập quỹ trái phép”, đồng thời Bộ GTVT cho thôi chức cục trưởng (chuyển sang làm cục phó Cục Hàng hải).</p>
<p>Cá nhân/tổ chức được nghiên cứu</p> <p>Phương pháp nghiên cứu</p>	<p>Phỏng vấn trực tiếp tác giả chính, nhà báo Nguyễn Hoài Nam (Báo Pháp Luật TP HCM).</p> <p>Rà soát thông tin trên báo chí và phản ứng trên mạng xã hội.</p>
<p>Nguồn tin/Phương pháp tiếp cận ban đầu của nhà báo</p>	<p>Do nhà báo Hoài Nam có uy tín trong các tuyến bài về các thủ đoạn “ăn” trong nạo vét các tuyến đường sông khi anh ở Báo Thanh Niên, nên bạn đọc tin tưởng gửi đơn tố giác qua Facebook hành vi thu phí ở Cục Đường thủy nội địa. Trong hồ sơ tố cáo có hai bản viết tay thể hiện có sự thu và “đối ngoại” quỹ đen này cho lãnh đạo.</p> <p>Nhà báo Hoài Nam một mặt sử dụng nghiệp vụ ghi âm lại các trao đổi của các đối tượng liên quan, một mặt làm việc theo đường chính thống để xác minh các dữ liệu này.</p> <p>Trước khi đăng báo, nhà báo Hoài Nam đã gửi đơn tố cáo đến Ban Nội chính trung ương, VKSND tối cao và Bộ Công an để thúc đẩy xử lý và có thêm thông tin.</p>
<p>Khó khăn, thách thức chính</p>	<p>Sai phạm xảy ra trong nội bộ một cơ quan nhà nước ở trung ương nên không dễ thu thập chứng cứ, tài liệu.</p> <p>Nghiệp vụ thu thập thông tin (ghi âm bí mật tại nơi đối tượng làm việc) dễ bị quy kết xâm phạm bí mật nhà nước.</p> <p>Một số đồng nghiệp can thiệp, xin xỏ. Nhiều nhà thầu bán tin mua chuộc nhiều tỷ đồng và tiếp cận cấp trên trực tiếp của nhà báo.</p>
<p>Kinh nghiệm, kỹ năng xử lý của báo chí</p>	<p>Nhà báo được học tác chiến trong quân đội nên trước mỗi vụ việc đều lên kế hoạch tỷ mỉ như phương án tác chiến.</p> <p>Sử dụng quan hệ sẵn có báo cáo Ban Nội chính Trung ương để được sử dụng nghiệp vụ điều tra bí mật (ghi âm lén); đồng thời tranh thủ các quan hệ công tác với các cơ quan tư pháp để thúc đẩy giải quyết vụ việc.</p> <p>Giữ mình trong sạch, không để lộ điểm yếu để bị khống chế, phản đòn.</p> <p>Báo cáo trung thực trước tập thể Ban biên tập nhằm tạo sự tin tưởng và tranh thủ sự giúp đỡ.</p>

10. Vụ Công ty MobiFone mua cổ phần AVG

Khoảng thời gian	2016 – 2019
Tóm tắt sự kiện/vấn đề và phạm vi nghiên cứu	Một vụ dàn dựng từ cấp lãnh đạo Bộ ép buộc MobiFone chi ra gần 9.000 tỷ đồng mua 95% cổ phần của AVG, một kênh truyền dẫn phát sóng của tư

	<p>nhân đang thua lỗ, rất ít giá trị. Để che mắt báo chí, các cá nhân ở Bộ TT&TT và Bộ Công an đã đóng dấu “mật” vào hồ sơ mua bán.</p> <p>Báo chí đã không có thông tin nào dù một vài cá nhân tâm huyết có đơn, thư và mạng xã hội đưa tin. Chỉ đến khi Thanh tra Chính phủ và Ủy ban Kiểm tra Trung ương vào cuộc mới vỡ ra nhiều vấn đề. Nhóm cổ đông AVG đã vội “trả” lại Nhà nước số tiền đã nhận, cả vốn lẫn lãi. Sau đó, Bộ Công an đã khởi tố, bắt giam nhiều bị can, trong đó có hai cựu lãnh đạo Bộ TT&TT.</p>
<p>Cá nhân/tổ chức được nghiên cứu Phương pháp nghiên cứu</p>	<p>Phỏng vấn trực tiếp nhà báo – Facebooker Phạm Việt Thắng, Báo Lao động Nghệ An, người đưa tin nhanh nhất, nhiều nhất về vụ việc.</p> <p>Phỏng vấn trực tiếp ông Lê Doãn Hợp, nguyên bộ trưởng Bộ TT&TT; ông Đỗ Quý Doãn, thứ trưởng phụ trách báo chí Bộ TT&TT.</p>
<p>Nguồn tin/Phương pháp tiếp cận ban đầu của nhà báo</p>	<p>Do liên quan trực tiếp đến cơ quan quản lý nhà nước về báo chí nên hầu như không báo nào dám đăng tải về vụ việc dù có đơn, thư và thông tin trên mạng.</p> <p>Kể cả khi Thanh tra Chính phủ đưa ra thông báo nói rõ sai phạm, có ý kiến đồng ý của Thủ tướng, vẫn có tờ báo đăng tải văn bản phản bác kết luận thanh tra do Bộ TT&TT phát hành.</p> <p>Vụ việc chỉ được đưa tin trên mạng xã hội với các cập nhật nóng ở một số tài khoản.</p>
<p>Khó khăn, thách thức chính</p>	<p>Sự sợ hãi, né tránh va chạm với các cơ quan quyền lực, nhất là có tin đồn vụ việc có liên quan đến con gái nguyên một cán bộ cấp cao.</p> <p>Liên quan đến trách nhiệm nhiều bộ, ngành, cần nhiều kiến thức chuyên môn mới phân biệt rõ đúng – sai.</p>
<p>Kinh nghiệm, kỹ năng xử lý của báo chí</p>	<p>Bài học xương máu là tiếp cận thông tin từ các nguồn liên quan.</p> <p>Xác định rõ các nguy cơ và rủi ro để có đối sách tốt.</p> <p>Sử dụng mạng xã hội đưa tin theo hình thức “thơ, ca, hò, vè” nhưng ai cũng hiểu là sáng kiến đảm bảo an toàn.</p>

11. Vụ xây sai phép tòa nhà 8B Lê Trục, Hà Nội

<p>Khoảng thời gian</p>	2016 – 2019
<p>Tóm tắt sự kiện/vấn đề và phạm vi nghiên cứu</p>	<p>Từ phát hiện của tờ Năng Lượng Mới về sự tồn tại của một tòa nhà cách Quảng trường Ba Đình vài trăm mét nhưng có chiều cao “khủng”, báo chí phát hiện ra việc xây lố nhiều tầng của chủ đầu tư.</p> <p>Sự việc không chỉ gây hậu quả nghiêm trọng về kinh tế mà còn gây mất ổn định cao về an ninh, quốc phòng do nằm ở vị trí quá nhạy cảm.</p> <p>Kết quả, Chính phủ đã yêu cầu và chủ đầu tư đã phải tháo dỡ phần xây sai phép, Hà Nội đã kỷ luật nhiều cán bộ liên quan.</p>
<p>Cá nhân/tổ chức được nghiên cứu Phương pháp nghiên cứu</p>	<p>Báo Năng Lượng Mới (PetroTimes) và một số báo chí liên quan</p> <p>Rà soát các bài báo nêu về sự việc, các tài liệu của Chính phủ và Hà Nội.</p>

Nguồn tin/Phương pháp tiếp cận ban đầu của nhà báo	Từ kết quả quan sát và cảm nhận, báo chí đưa tin dưới dạng bình luận đề thúc đẩy cơ quan Nhà nước nêu ý kiến. Sau khi báo đăng, từ các kênh chính thống mới “bật” ra vấn đề sai phép và dấu hiệu bảo kê.
Khó khăn, thách thức chính	Phần xây lộ có giá trị rất cao, nhóm khách hàng có nhiều hoạt động vận động hành lang nên đến cuối 2019 công trình chưa được xử lý dứt điểm. Phía báo chí có sự phân hóa, một bộ phận có ý “bênh”, bản thân tờ Năng Lượng Mới có lúc đăng bài theo ý giữ nguyên hiện trạng công trình.
Kinh nghiệm, kỹ năng xử lý của báo chí	Kinh nghiệm của vụ này là báo chí phải kiên định. Chính sự hữu khuynh, thiếu bản lĩnh của báo chí khiến công trình kéo dài, một số người có lợi ích liên quan lợi dụng điều đó ra sức vận động.

Phụ lục 2: Bảng hỏi khảo sát người phát ngôn và nhà báo

Bảng 1

Đối tượng: người phát ngôn, đại diện chính quyền

1. Ai là người phát ngôn của cơ quan hành chính nhà nước ở cấp sở, ngành, quận, huyện, phường xã?

- Thủ trưởng cơ quan hành chính nhà nước
- Chánh văn phòng cơ quan
- Phó thủ trưởng cơ quan

2. Cơ quan nào có quyền yêu cầu người phát ngôn thực hiện phát ngôn đột xuất?

- Cơ quan báo chí
- Ban Tuyên giáo
- Sở Thông tin và Truyền thông
- Văn phòng luật sư
- Tổ chức xã hội

3. Trong trường hợp nào người phát ngôn phải thực hiện phát ngôn đột xuất?

- Khi xảy ra các sự kiện, vấn đề quan trọng có tác động lớn trong xã hội.
- Khi dư luận xuất hiện nhiều ý kiến không thống nhất về một vấn đề thuộc phạm vi quản lý của cơ quan hành chính nhà nước.
- Khi có đơn thư của công dân được phản ánh qua báo chí.

4. Nhà báo đến làm việc với cơ quan nhà nước cần có giấy tờ gì?

- Thẻ nhà báo do Bộ Thông tin và Truyền thông cấp
- Thẻ nhà báo do Bộ Thông tin và Truyền thông cấp cùng với giấy giới thiệu của cơ quan báo chí
- Giấy giới thiệu của cơ quan báo chí và giấy chứng minh nhân dân nếu chưa được cấp thẻ nhà báo
- Thẻ nhà báo do Hội Nhà báo/cơ quan báo chí cấp
- Công văn ghi nội dung, yêu cầu làm việc
- Công văn/giấy giới thiệu của Sở Thông tin và truyền thông

5. Người phát ngôn có quyền từ chối phát ngôn và cung cấp thông tin trong những trường hợp nào?

- Thông tin thuộc danh mục bí mật nhà nước, bí mật thuộc nguyên tắc và quy định của Đảng, bí mật đời tư của cá nhân và bí mật khác theo quy định của pháp luật.
- Thông tin về vụ án đang được điều tra hoặc chưa xét xử, trừ trường hợp cơ quan hành chính nhà nước, cơ quan điều tra cần thông tin trên báo chí những vấn đề có lợi cho hoạt động điều tra và công tác đấu tranh phòng, chống tội phạm.
- Thông tin về vụ việc đang trong quá trình thanh tra chưa có kết luận thanh tra; vụ việc đang trong quá trình giải quyết khiếu nại, tố cáo; những vấn đề tranh chấp, mâu thuẫn giữa các cơ quan nhà nước đang trong quá trình giải quyết, chưa có kết luận chính thức của người có thẩm quyền mà theo quy định của pháp luật chưa được phép công bố.
- Những văn bản chính sách, đề án đang trong quá trình soạn thảo mà theo quy định của pháp luật chưa được cấp có thẩm quyền cho phép công bố.

6. Người phát ngôn phải cung cấp những thông tin, tài liệu gì cho nhà báo?

- Tất cả những thông tin, tài liệu mà nhà báo yêu cầu.
- Những tài liệu thuộc diện phải công khai theo quy định của Luật Tiếp cận thông tin.
- Tất cả các thông tin, tài liệu không thuộc danh mục bí mật nhà nước.

7. Các hình thức cung cấp thông tin cho báo chí của người phát ngôn?

- Tổ chức họp báo.
- Đăng tải nội dung phát ngôn và cung cấp thông tin trên Cổng thông tin điện tử, trang thông tin điện tử hoặc trang mạng xã hội chính thức của cơ quan hành chính nhà nước.

- Phát ngôn trực tiếp hoặc trả lời phỏng vấn của nhà báo, phóng viên.
- Gửi thông cáo báo chí, nội dung trả lời cho cơ quan báo chí, nhà báo, phóng viên bằng văn bản hoặc qua thư điện tử.
- Cung cấp thông tin qua trao đổi trực tiếp hoặc tại các cuộc giao ban báo chí do trung ương, địa phương tổ chức khi được yêu cầu.

8. Ông, bà biết được thông tin báo đăng liên quan đến địa bàn, lĩnh vực do mình quản lý từ kênh nào?

- Từ cấp trên, ban tuyên giáo, sở thông tin và truyền thông
- Tổ chức theo dõi dư luận trên báo chí
- Tổ chức theo dõi dư luận trên mạng xã hội
- Nhà báo/bên liên quan thông báo

9. Khi báo chí đăng thông tin bất lợi cho cơ quan, ông/bà sẽ làm gì?

- Báo cáo cấp có thẩm quyền đề nghị xử phạt báo chí
- Ra văn bản đề nghị báo chí tạm dừng đăng thông tin bất lợi cho cơ quan
- Liên hệ đề nghị báo điện tử gỡ bài
- Tổ chức kiểm tra, xác minh, làm rõ đúng sai

10. Kết quả kiểm tra, xác minh cho thấy, báo chí phản ánh đúng sự thật, ông/bà phải làm gì?

- Thừa nhận vấn đề báo nêu là đúng và nghiêm túc sửa sai
- Báo cáo cấp trên, chờ ý kiến chỉ đạo
- Không làm gì

11. Kết quả kiểm tra, xác minh thông tin cho thấy, báo chí phản ánh có nội dung không đúng sự thật, ông/bà phải làm gì?

- Báo cáo cấp trên, ban tuyên giáo, sở thông tin và truyền thông
- Soạn văn bản yêu cầu cơ quan báo chí thực hiện cải chính, xin lỗi
- KIỆN cơ quan báo chí ra tòa
- Không làm gì

12. Trường hợp nhà báo đưa ra yêu cầu có động cơ cá nhân, ông/bà xử lý như thế nào?

- Đáp ứng yêu cầu của nhà báo
- Từ chối thẳng thừng
- Chuyển cho bên thứ ba xem xét, giải quyết
- Chưa gặp trường hợp này bao giờ.

13. Khi nhà báo là người quen biết, ông/bà có sẵn sàng

- Bỏ qua các thủ tục theo quy trình tiếp đón, làm việc với nhà báo
- Cung cấp các thông tin, tài liệu nhiều hơn, đầy đủ hơn so với quy định
- Tiết lộ với nhà báo những thông tin không thuộc danh mục phải công khai
- Chưa gặp trường hợp này

14. Ông/bà đã từng tiếp nhà báo

- Yêu cầu tiếp đón, trả lời phỏng vấn không đúng quy trình, thủ tục quy định
- Yêu cầu cung cấp những thông tin, tài liệu ngoài danh mục thông tin được tiếp cận
- Đưa ra yêu cầu mang tính chất vói vĩnh

15. Ông/bà ứng xử như thế nào khi nhà báo đưa thông tin bất lợi cho cơ quan lên mạng xã hội?

- Không xem xét, giải quyết vì thông tin trên mạng xã hội là không chính thống
- Cho kiểm tra, xác minh để phát hiện, làm rõ tin giả
- Cho kiểm tra, xác minh, nếu thông tin có cơ sở thì xem xét giải quyết

Bảng 2

Đối tượng: Cá nhân các nhà báo điều tra tham nhũng

1. Ai là người phát ngôn của cơ quan hành chính nhà nước ở cấp sở, ngành, quận, huyện, phường xã?

- Thủ trưởng cơ quan hành chính nhà nước
- Chánh văn phòng cơ quan
- Phó thủ trưởng cơ quan

2. Cơ quan nào có quyền yêu cầu người phát ngôn thực hiện phát ngôn đột xuất?

- Cơ quan báo chí
- Ban Tuyên giáo
- Sở Thông tin và Truyền thông
- Văn phòng luật sư
- Tổ chức xã hội

3. Trong trường hợp nào người phát ngôn phải thực hiện phát ngôn đột xuất?

- Khi xảy ra các sự kiện, vấn đề quan trọng có tác động lớn trong xã hội.
- Khi dư luận xuất hiện nhiều ý kiến không thống nhất về một vấn đề thuộc phạm vi quản lý của cơ quan hành chính nhà nước.
- Khi có đơn thư của công dân được phản ánh qua báo chí.

4. Nhà báo đến làm việc với cơ quan nhà nước cần có giấy tờ gì?

- Thẻ nhà báo do Bộ Thông tin và Truyền thông cấp
- Thẻ nhà báo do Bộ Thông tin và Truyền thông cấp cùng với giấy giới thiệu của cơ quan báo chí
- Giấy giới thiệu của cơ quan báo chí và giấy chứng minh nhân dân nếu chưa được cấp thẻ nhà báo
- Thẻ nhà báo do Hội Nhà báo/cơ quan báo chí cấp
- Công văn ghi nội dung, yêu cầu làm việc
- Công văn/giấy giới thiệu của Sở Thông tin và truyền thông

5. Người phát ngôn có quyền từ chối phát ngôn và cung cấp thông tin trong những trường hợp nào?

- Thông tin thuộc danh mục bí mật nhà nước, bí mật thuộc nguyên tắc và quy định của Đảng, bí mật đời tư của cá nhân và bí mật khác theo quy định của pháp luật.
- Thông tin về vụ án đang được điều tra hoặc chưa xét xử, trừ trường hợp cơ quan hành chính nhà nước, cơ quan điều tra cần thông tin trên báo chí những vấn đề có lợi cho hoạt động điều tra và công tác đấu tranh phòng, chống tội phạm.
- Thông tin về vụ việc đang trong quá trình thanh tra chưa có kết luận thanh tra; vụ việc đang trong quá trình giải quyết khiếu nại, tố cáo; những vấn đề tranh chấp, mâu thuẫn giữa các cơ quan nhà nước đang trong quá trình giải quyết, chưa có kết luận chính thức của người có thẩm quyền mà theo quy định của pháp luật chưa được phép công bố.
- Những văn bản chính sách, đề án đang trong quá trình soạn thảo mà theo quy định của pháp luật chưa được cấp có thẩm quyền cho phép công bố.

6. Người phát ngôn phải cung cấp những thông tin, tài liệu gì cho nhà báo?

- Tất cả những thông tin, tài liệu mà nhà báo yêu cầu.
- Những tài liệu thuộc diện phải công khai theo quy định của Luật Tiếp cận thông tin.
- Tất cả các thông tin, tài liệu không thuộc danh mục bí mật nhà nước.

7. Các hình thức cung cấp thông tin cho báo chí của người phát ngôn?

- Tổ chức họp báo.
- Đăng tải nội dung phát ngôn và cung cấp thông tin trên Cổng thông tin điện tử, trang thông tin điện tử hoặc trang mạng xã hội chính thức của cơ quan hành chính nhà nước.
- Phát ngôn trực tiếp hoặc trả lời phỏng vấn của nhà báo, phóng viên.
- Gửi thông cáo báo chí, nội dung trả lời cho cơ quan báo chí, nhà báo, phóng viên bằng văn bản hoặc qua thư điện tử.
- Cung cấp thông tin qua trao đổi trực tiếp hoặc tại các cuộc giao ban báo chí do trung ương, địa phương tổ chức khi được yêu cầu.

8. Thông tin do người phát ngôn cung cấp khác với thông tin do các cán bộ khác của cơ quan nhà nước như thế nào?

- Thông tin do người phát ngôn cung cấp là thông tin chính thức của cơ quan nhà nước.
- Cơ quan báo chí không cần phải kiểm tra, xác minh thông tin do người phát ngôn cung cấp.
- Cơ quan báo chí không cần kiểm tra, xác minh thông tin do cán bộ cơ quan nhà nước cung cấp.
- Cơ quan báo chí phải kiểm tra, xác minh thông tin do bất cứ nguồn tin nào cung cấp.

9. Khi không có danh sách người phát ngôn, phóng viên muốn tiếp cận thông tin của cơ quan nhà nước cần liên hệ với người nào?

- Thủ trưởng cơ quan nhà nước
- Phó thủ trưởng cơ quan nhà nước
- Chánh văn phòng cơ quan nhà nước
- Phó chánh văn phòng cơ quan nhà nước
- Bất cứ cán bộ nào của cơ quan nhà nước

10. Phóng viên liên hệ với người đại diện cơ quan nhà nước bằng phương tiện gì?

- Gọi điện
- Nhắn tin
- Gửi thư điện tử
- Đến cơ quan nhà nước
- Phương án khác

11. Sau bao nhiêu lần liên hệ với đại diện cơ quan nhà nước, thì phóng viên tiếp cận được thông tin?

- Một lần
- Hai lần
- Nhiều lần

12. Khi đại diện cơ quan nhà nước từ chối gặp và cung cấp thông tin, phóng viên làm gì?

- Liên hệ với cấp trên của người phát ngôn đề nghị can thiệp, tác động
- Liên hệ với cơ quan tuyên giáo để đề nghị đơn đốc người phát ngôn
- Liên hệ với cơ quan thông tin và truyền thông để đề nghị đơn đốc người phát ngôn
- Nhắn tin dọa đăng thông tin phê bình người phát ngôn từ chối gặp và cung cấp thông tin
- Viết trên mạng xã hội phê bình cơ quan nhà nước
- Phương án khác

13. Khi đại diện cơ quan nhà nước không chịu cung cấp thông tin đầy đủ, phóng viên làm gì?

- Tự tìm hiểu thông tin không chính thức trên mạng xã hội rồi yêu cầu người phát ngôn xác nhận thông tin đó
- Tìm gặp người có thể cung cấp thông tin, tài liệu đó
- Nêu vấn đề trên mạng xã hội để tìm người cung cấp thông tin, tài liệu
- Nêu vấn đề trên báo để cơ quan có trách nhiệm điều tra, làm rõ
- Phương án khác

14. Ông, bà biết có những nguồn thông tin nào về tham nhũng?

- Từ cấp trên
- Theo dõi dư luận trên báo chí
- Theo dõi dư luận trên mạng xã hội
- Nhân chứng/bên liên quan thông báo

15. Khi đăng thông tin tham nhũng các nhà báo hay tòa soạn gặp phải các hành động xử lý nào từ cơ quan bị phản ánh?

- Bị báo cáo cấp có thẩm quyền đề nghị xử phạt
- Nhận được văn bản đề nghị tạm dừng đăng thông tin bất lợi cho cơ quan
- Được liên hệ đề nghị gỡ bài
- Được bên cơ quan bị phản ánh tổ chức kiểm tra, xác minh, làm rõ đúng sai với tòa soạn

16. Khi thông tin được đăng tải và xác minh là phản ánh đúng sự thật, cơ quan bị phản ánh có hành động nào?

- Thừa nhận vấn đề báo nêu là đúng và nghiêm túc sửa sai
- Gặp cơ quan báo chí để trình bày, giải thích
- Gặp cấp trên để trình bày, giải thích
- Không làm gì
- Phương án khác

17. Khi thông tin được đăng tải và xác minh là phản ánh không đúng sự thật, cơ quan bị phản ánh có hành động nào?

- Báo cáo cấp trên, ban tuyên giáo, sở thông tin và truyền thông yêu cầu xử lý báo chí
- Soạn văn bản yêu cầu cơ quan báo chí thực hiện cải chính, xin lỗi
- Đăng kết quả kiểm tra, xác minh trên Cổng thông tin điện tử
- Gửi kết quả kiểm tra, xác minh thông tin để báo chí đăng
- Đăng kết quả kiểm tra, xác minh thông tin trên mạng xã hội
- Tổ chức họp báo bác bỏ thông tin sai sự thật
- KIỆN cơ quan báo chí ra tòa
- Không làm gì
- Phương án khác

18. Khi người cung cấp thông tin có quen biết với nhà báo, họ sẽ ứng xử như thế nào?

- Bỏ qua các thủ tục theo quy trình tiếp đón, làm việc với nhà báo
- Cung cấp các thông tin, tài liệu nhiều hơn, đầy đủ hơn so với quy định cho nhà báo
- Tiết lộ cho nhà báo những thông tin không thuộc danh mục phải công khai
- Đề nghị nhà báo không viết bài về vấn đề nhà báo đề xuất
- Đề nghị nhà báo viết bài phản ánh mặt tích cực, không nêu những sự việc tiêu cực, bất lợi cho cơ quan
- Chưa gặp trường hợp này
- Phương án khác

19. Khi các nhà báo đưa thông tin bất lợi lên mạng xã hội, cơ quan bị phản ánh có hành động như thế nào?

- Không xem xét, giải quyết vì không coi thông tin trên mạng xã hội là không chính thống
- Cho kiểm tra, xác minh để phát hiện, làm rõ tin giả
- Cho kiểm tra, xác minh, nếu thông tin có cơ sở thì xem xét giải quyết

Phương án khác

20. Khi bài báo chống tham nhũng, tiêu cực bị tổng biên tập không cho đăng vì sức ép từ bên ngoài, phóng viên làm gì?

Gửi đăng trên báo khác, ký tên khác, báo cáo tổng biên tập

Cho đồng nghiệp đứng tên để đăng trên báo khác

Đăng bài trên mạng xã hội, có ký tên

Đăng bài trên mạng xã hội không ký tên

Bán thông tin cho ai có nhu cầu

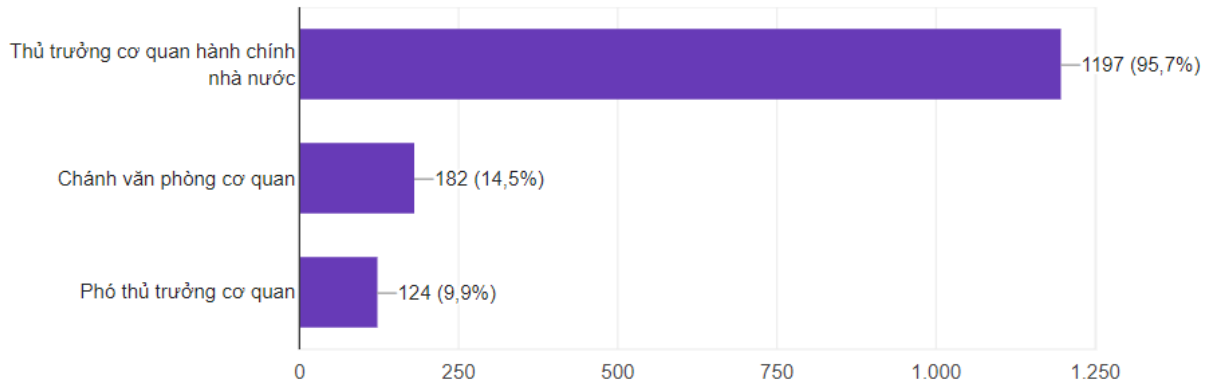
Phương án khác

Phụ lục 3: Một số biểu đồ kết quả của khảo sát

Biểu đồ bảng khảo sát 1:

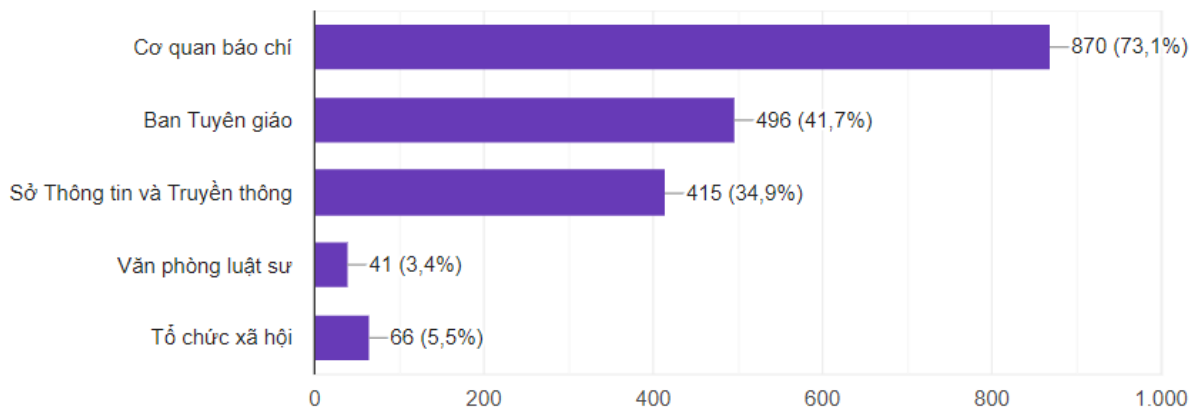
1. Ai là người phát ngôn của cơ quan hành chính nhà nước ở cấp sở, ngành, quận, huyện, phường xã?

1.251 câu trả lời

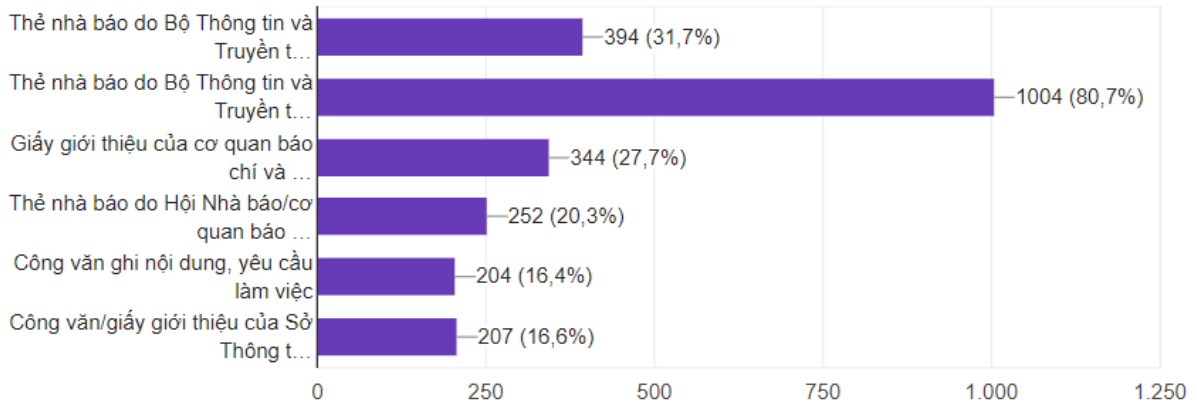
2. Cơ quan nào có quyền yêu cầu người phát ngôn thực hiện phát ngôn đột xuất?

1.190 câu trả lời

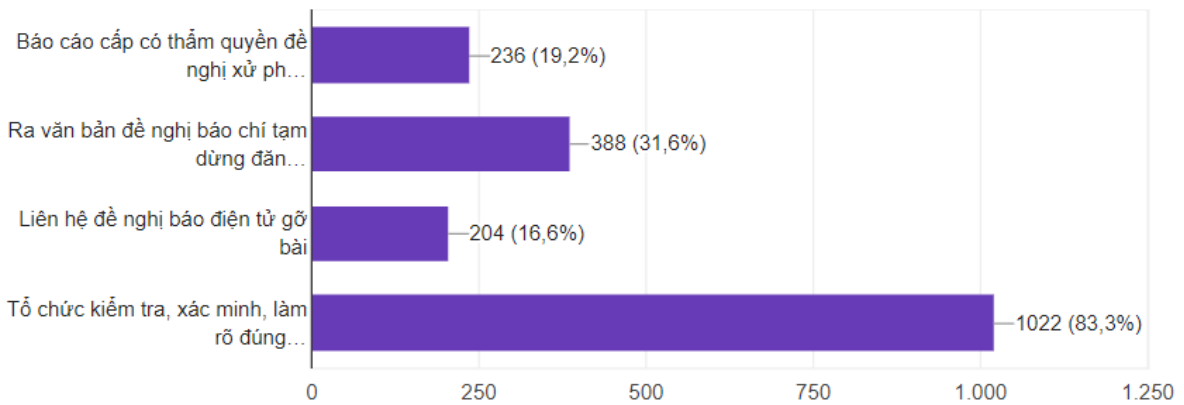
4. Nhà báo đến làm việc với cơ quan nhà nước cần có giấy tờ gì?

1.244 câu trả lời

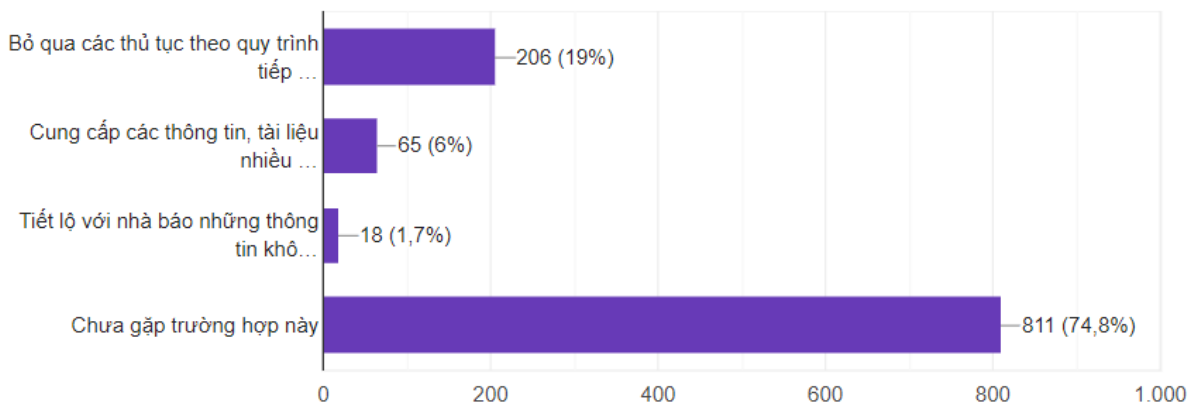
9. Khi báo chí đăng thông tin bất lợi cho cơ quan, ông/bà sẽ làm gì?

1.227 câu trả lời

13. Khi nhà báo là người quen biết, ông/bà có sẵn sàng:

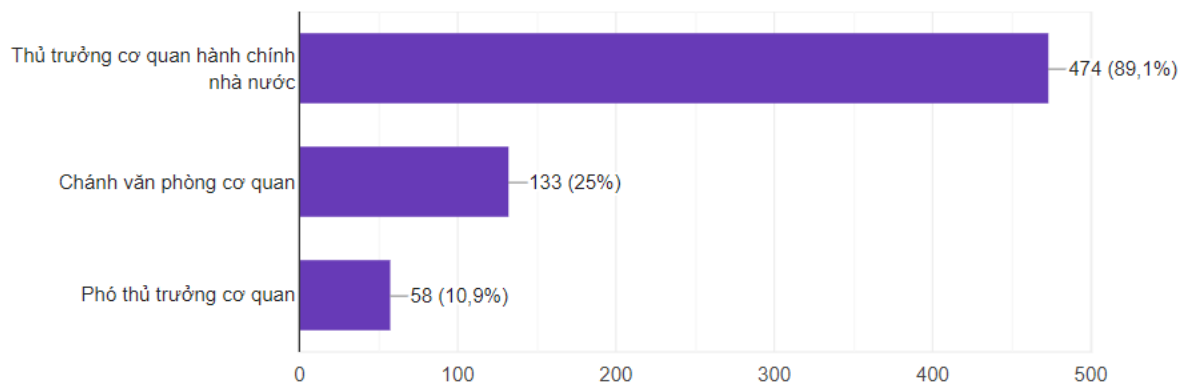
1.084 câu trả lời

Biểu đồ bảng khảo sát 2

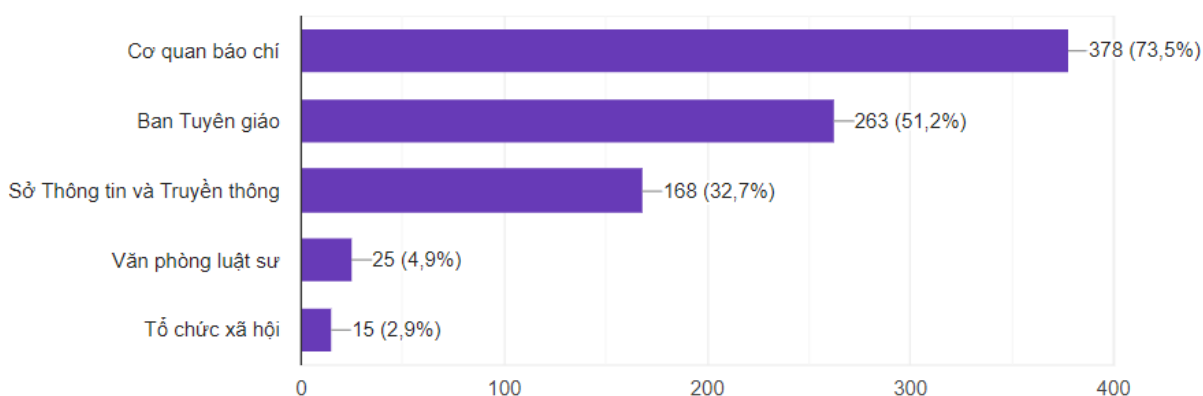
1. Ai là người phát ngôn của cơ quan hành chính nhà nước ở cấp sở, ngành, quận, huyện, phường xã?

532 câu trả lời

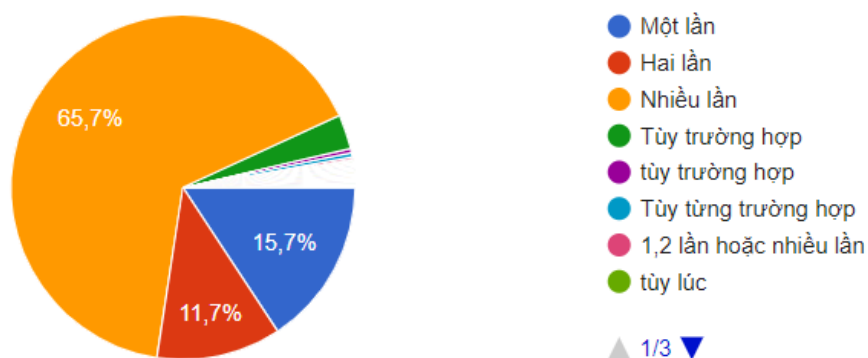
2. Cơ quan nào có quyền yêu cầu người phát ngôn thực hiện phát ngôn đột xuất?

514 câu trả lời

11. Sau bao nhiêu lần liên hệ với đại diện cơ quan nhà nước, thì phóng viên tiếp cận được thông tin?

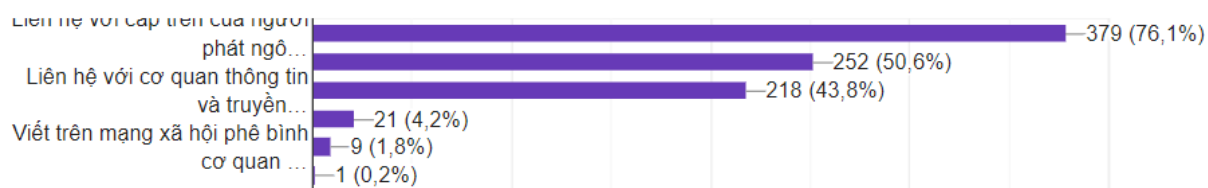
496 câu trả lời

- Một lần
 - Hai lần
 - Nhiều lần
 - Tùy trường hợp
 - tùy trường hợp
 - Tùy từng trường hợp
 - 1,2 lần hoặc nhiều lần
 - tùy lúc
- ▲ 1/3 ▼

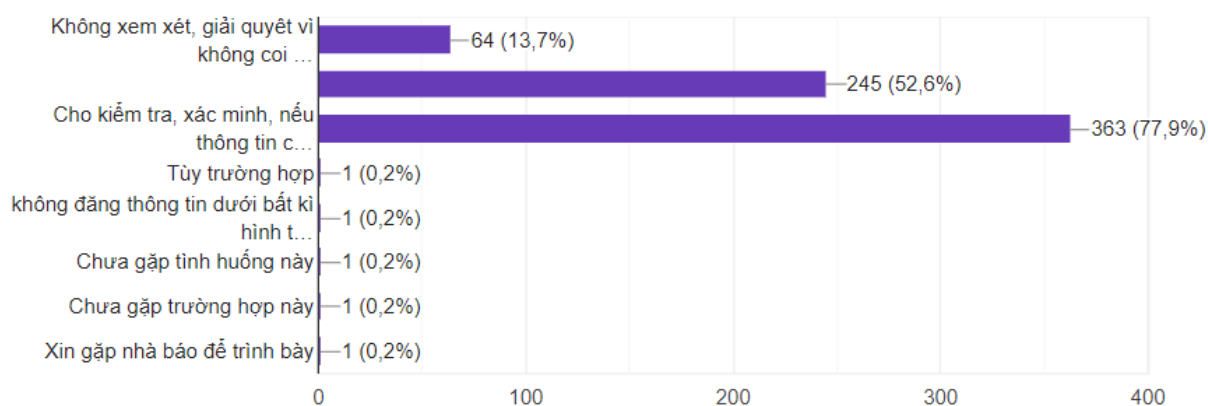
12. Khi đại diện cơ quan nhà nước từ chối gặp và cung cấp thông tin, phóng viên làm gì?

498 câu trả lời

19. Khi các nhà báo đưa thông tin bất lợi lên mạng xã hội, cơ quan bị phản ánh có hành động như thế nào?

466 câu trả lời

20. Khi bài báo chống tham nhũng, tiêu cực bị tổng biên tập không cho đăng vì sức ép từ bên ngoài, phóng viên làm gì?

224 câu trả lời

